

Obsah

Úvod	2
1. Teoretická část	3
1.1 Můj vztah ke koním	3
1.2 Člověk a kůň v souvislosti s jeho zobrazování v historii	8
Nejstarší kulturní zmínky o koních	8
Od Keltů po středověk	15
Renesance, rytířský věk a výcvik koní	17
Baroko a umění drezury	20
Moderní doba	21
Současnost	21
Koně a hrdinové	22
1.3 Charakteristika koně	23
Evoluce koně	23
Kůň a jeho přirozené chování.....	24
2. Přirozená komunikace s koněm	27
2.1 Co je komunikace obecně?	27
2.2 Co je přirozená komunikace s koněm?	28
2.3 Učení s asistencí koní	34
3. Kůň a jezdec jako námět umělců	37
3.1 Théodor Gericault (1791 – 1824).....	38
3.6 Symbol a znak v umění	43
Kůň jako symbol	44
4. Výtvarná část.....	45
5. Didaktické využití tématu diplomové práce.....	51
6. Didaktická část	55
6.1 Výtvarná řada pro věkovou skupinu 9-12 let	55
6.2 Reflexe a realizace úkolu.....	62
7. Závěr.....	67
8. Bibliografie	68

Úvod

Toto téma jsem si zvolila, protože se kůň stal neoddelitelnou součástí mého života.. Trávím s těmito zvířaty mnoho času a již 16 let se o koně starám, intenzivně jezím a věnuji se výcviku nejen koní, ale i mladých jezdců.

Koně se pro mne stali partnery a mnohdy i učiteli. Práce s nimi je pro mne zábavou a uvolněním i díky pr oměnlivosti jejich charakterů. Jezdec nebo cvičitel nikdy nemůže říci, že se o koních naučil vše. Vždy se objeví něco nečekaného, co nás může posunout o kus dál.

Všechny chvíle u koní pro mne byli vždy uvolněním, zklidněním a útekem z městského života.

Jako dítě jsem bývala mnohdy výbušná a jednala jsem bez rozmyslu a roztěkaně. U koní jsem se vždy zklidnila. Naučili mně rozvaze a trpělivosti. V těžkých situacích mi vždy pomohli k vyrovnání se s vlastními problem. Mnohdy mi nastavovali zrcadlo a vztah s nimi se pro mne stal cestou k vlastní sebereflexi. Brzy se stali i námětem pro mou výtvarnou tvorbu. Vzhledem k tomu, že jsem vztah člověka a koně vnímala z čistě osobního hlediska, zaměřila jsem se ve své diplomové práci na širší rámec tohoto tématu.

1. Teoretická část

1.1 Můj vztah ke koním

Vždy, když se snažím vzpomenout si, kdy jsem se s koněm setkala poprvé, vybaví se mi jedna vzpomínka. Sedím na černobílém poníkovi v kruhové ohrádce se střechou, jaké můžeme vidět na poutích. Sleduji jeho hřívu, a dívám se dolů jak šlape do pilin. Byly mi asi tři roky a s rodiči jsme byli v zoo v Jihlavě. Podle rodičů jsem se od poníků nechtěla hnout, takže mě nakonec na jednoho posadili. Víc si vybavit nedokážu, ale od té doby vždy, když jsme někde potkali koně musela jsem se svézt nebo se jich alespoň dotknout.

Byla jsem jak posedlá. Ve školce jsem si neustále hrála na to, že jsem kůň a představovala jsem si, jak jako černobílý kůň cválám krajinou, frkala jsem a řehkala. Když se v obchodech s hračkami objevili koně pro Barbie, musela jsem je mít. Místo abych si hrála jako většina mých kamarádek s panenkami, měla jsem celé stádo koní, stavěla jsem ohrady z lega a koním jsem dávala deky a sedla. Od rodičů a příbuzných jsem dostávala knihy o koních, neustále jsem v nich ležela, prohlížela obrázky a snažila se podle nich kreslit. Pořád jsem se svými obrázky nebyla spokojená, protože moji koně jako koně nevypadali. Chtěla jsem být přesná. Bylo pro mne velmi důležité nenakreslit koně nejen tak, jak ve skutečnosti vypadá, ale svými obrázky jsem měla vždy potřebu vyjádřit jak koně cítím, co pro mne znamenají. Vždy pro mne byli nadpřirozenými tvory. Ztělesněním dobra, ušlechtilosti, krásy harmonie, i když jako malé dítě jsem samozřejmě takto svoje pocity pojmenovat nedokázala. Cítila jsem se u nich v bezpečí, byli majestátní a já měla pocit, že mě ochrání před vším špatným. Po každé když jsem se k nim mohla přiblížit, lezla jsem do ohrady hladila. Nikdy jsem neměla strach, že mi ublíží a vždy jsem k nim přistupovala s velikou úctou. Každý jejich dotyk pro mne byl svátkem. To všechno jsem se snažila podvědomě vložit i do svých obrázků. Vzpomínám si, jak jsem seděla u stolu a kreslila jednoho koně za druhým. Bylo mi asi šest let a konečně se mi podařilo nakreslit jednoho tak, abych byla spokojená. Běhala jsem s obrázkem po bytě a křičela jsem jako šílená „Mami, já už umím koně!“.

Asi v devíti letech jsem matce oznámila, že jestli mi nedovolí jezdit na koni tak zemřu. Jak si vzpomínám, moje sdělení jí moc nepotěšilo, ale nakonec svolila a já jsem se učila jezdit na koni. Byl to zvláštní pocit. Začali se plnit moje sny a u koní jsem trávila tolik, času kolik mi jen bylo dovoleno.

Ve škole jsem neměla moc kamarádů a tak se pro mě stali přáteli koně. Byli pro mě útěkem ze šedivého sídliště. Zjistila jsem, že pro mne není ani tak podstatné že na koni jezdím, ale to že můžu mít jeho přízeň. Že je mi dovoleno být mu na blízku.

Vzpomínám si, většina mých vrstevníků z jezdeckého oddílu odcházeli ze stáje po ježdění a splnění všech povinností a já zůstávala ve stáji do setmění, až mne musel stájník vyházet. U svého oblíbeného koně, o kterého jsem v té době pečovala, jsem trávila hodiny v boxu a tiše pozorovala, jak odpočívá a žvýká seno. Většina přátel mě měla za blázna, protože jsem seděla v seně u jeho nohou bez jakékoliv bázně a věděla jsem, že na mne nestoupne a neublíží mi.

Jízda na koni a veškerý čas strávený s nimi se pro mne staly osobní terapií. Vztahy v mé rodině nikdy nebyli ideální, s otcem jsem ne vycházela moc dobře. Čím starší jsem byla, tím horší byly i naše vztahy a vzájemné nepochopení se prohlubovalo. Domov pro mne byl místem neustálého napětí hádek a sebeobviňování. Svým vrstevníkům jsem nerozuměla a v pubertě jsem vnímala celé své okolí jako šedivé místo bez tolerance, a porozumění. Jen u koní jsem se cítila klidná. V ten okamžik, když jsem s nimi byla, vše okolo jako by dávalo smysl a logiku. Když s koňmi pracujete, nedovolí vám soustředit se na nic jiného. Musíte celý svět vnímat jinak (citlivěji). Když sedím na koni, vnímám teplo jeho těla, cítím každý sval při pohybu, cítím i jestli je klidný nebo ho něco znepokojilo. I krajinu vnímám jinak, musím na chvíli myslet jako kůň. Předvídat možné nebezpečí a podněty, které by koně mohli vylekat. Najednou začnu víc vnímat jak například šumí listí v lese, cítím vůni trávy. Mám pocit jako by všechny mé smysly byly ostřejší. Zároveň musím být klidná uvolněná a přesto soustředěná, protože stejně jako já cítím koně, cítí on mě. V tu chvíli jsme jedna bytost a stejně jako veškerý můj stres a napětí tak i klid a vyrovnanost se přenesou na něj. Je tu, ale i pocit vzrušení z rychlé jízdy. Když kůň vyrazí v před, reaguje na sebemenší pobídky a já cítím tu ohromnou sílu, kterou mi v tomto okamžiku věnoval a já ji smím ovládat. Kůň mne unáší krajinou a já jsem v tu chvíli svobodná. Dostala jsem křídla a letím.

„Koně nám propůjčují křídla, která postrádáme.“

Pam Brown

Když mi bylo sedmnáct poprosila mě naše známá, jestli bych se nemohla starat o jejich koně. Její manžel si koupil dva hřebce, ale bohužel nevěděl jak se správně o koně starat. Když jsem je viděla poprvé byli podvyživení, měli na sobě spoustu odřenin a ran od dětí, které se o ně chodili občas „starat“ a většinou si spíš hráli na krotitele.

Stála jsem v ohradě a a z očí se mi začli drat slzy. Mladší z koní mi strčil hlavu pod rameno a nechtěl se ode mne hnout. V tu chvíli jsem věděla, že musím něco udělat i když vůbec netuším co. Mladší z koní byl teprve tříletý a neměl žádný výcvik. A ze mne se v tu chvíli nestal jenom jezdec, ale podkoní a trenér. Tenkrát poprvé jsem pochopila, co dokáže člověk způsobit svým neuváženým chováním. Jak dopadne kůň, na kterém si člověk léčí stres a svého svěřence považuje za věc. Když na to teď vzpomínám, vybavuje se mi úryvek z veršů Fráni Šrámka:

*„Hlásím pane hejtmane,
a já to musím říci:
tož, člověk rád jde, člověk musí jít,
když pán chce, smrti vstříc –
však koní šetřte, prosím tisíckrát,
to dobytče se strašně umí ptát,
proč nesmí žítí víc...“*

Nevěděla jsem, kde začít, a tak jsem hledala informace u známých a v knížkách. Jak přesně napravit chyby, kterých se majitel dopustil? Starší kůň se z problémů dostal rychle, ale na mladším se špatné zacházení projevilo více a práce s ním byla náročnější. Do té doby jsem netušila kolik sebezapření, námahy a sebeovládání budu muset vynaložit, abych dokázala s koněm správně pracovat.

V jezdeckém klubu kam jsem do té doby chodila jezdit, jsem se učila používat jen tradiční metody výcviku. Učili mě, že já jsem pán a kůň mne musí za každou cenu

poslechnout. Vzpomínám si na pokyny jednoho z trenérů jako: „*Pořádně ho nakopni, když se mu nechce! Použij bič! Od čeho ho máš? Když se vzpíná, vycukej mu v tý hubě udidlem! To si nesmí dovolit! Musíš ho dostat, kam ty chceš za každou cenu!*“.

Z jezdecké hodiny na jízdárně jsem odcházela zpocená, vyčerpaná a se špatným svědomím. Nikdy mne nenapadlo ptát se po příčinách chyby, ale byla jsem nucena ji okamžitě potrestat.

Teprve když jsem začala pracovat s tímto mladým koněm (jmenoval se Tambor), jsem pochopila, že když udělám chybu, kůň mi jí vrátí několikrát a bude dlouho trvat než si jeho důvěru, náklonnost a respekt získám zpět. Vlastně jsme se učili oba a ze začátku byla vzájemná komunikace poněkud složitá. Nevěděla jsem jaký „jazyk“ použít, aby kůň chápal, co po něm chci. Jak koně, který lidem nevěří přimět nenásilně ke spolupráci.

V tu dobu mne moje kamarádka poprvé přivedla k metodám přirozené komunikace ve výcviku koní. Tyto metody jsou založená na řeči koní, kterou se mezi sebou dorozumívají ve stádě. Jednu z těchto metod představil Američan Monty Roberts, který vycházel z pozorování chování divokých koní. Další člověk, který se touto problematikou zabývá je Klaus Ferdinand Hempfling. Tyto dva cvičitele uvádím záměrně nejen proto, že jsou oba velmi uznávaní a lidé z celého světa k nim chodí pro rady. Ale hlavně pro to, že mne jejich výcvikové metody velmi ovlivnili při mé vlastní práci s koňmi.

Obě tyto metody jsou založené na řeči těla. Svými pohyby a postojem dávám koni pokyny k tomu, co má dělat a on na ně reaguje. Z počátku jsem si nebyla jistá, kůň nereagoval tak jak měl. V prvních chvílích jsem si připadala jako blázen. Poskakovala jsem před koněm, honila ho kolem ohrady a on nechtěl reagovat na mé další pokyny a neměla jsem dost trpělivosti. Občas jsem bojovala sama se sebou a měla záchvaty vzteku.

Pochopila jsem, že to není pohybem, ale mým vlastním rozhodnutím. Musím dopředu vědět, co chci udělat a kam chci koně dostat. Když o tom, co chci udělat nejsem sama pevně rozhodnutá, nepiměji k tomu ani koně. V tu chvíli jsem začala s koněm opravdu tančit.

Byl to neuvěřitelný pocit. Stojím uprostřed pomyslného kruhu a kůň krouží kolem mě. Vidím ho v celé jeho majestátnosti... působí silně a z počátku se snaží

udělat na mne dojem. Předvádí se, potřásá hlavou a nese se vznešeně na svých dlouhých nohou. Stačí, když sklopím zrak on zpomalí, podívám se mu do očí- zrychlí udělám pohyb rukou a otočí se v daném směru. Připadám si, jako když tančím španělský tanec a skoro jako bych i slyšela hudbu. Najednou sklopí hlavu a zpomaluje, pozoruje, co udělám a dává mi najevo, že se chce přiblížit. Dovolím mu to a on následuje každý můj krok a každý pohyb. V tu chvíli mi dovolil, abych ho vedla. Věnoval mi svou plnou důvěru.

Najednou jako bych procitla ze sna a celý svět okolo měl nový rozměr. Jako bych nebyla spojená jenom s koněm, ale celým světem okolo. Přestala jsem sama sebe vnímat jako jedince. Díky všem svým psychickým problémům jsem neustále vztahovala vše k sobě. Pořád jsem sama sebe hodnotila a nebyla jsem schopná se od svého já oprostít. Najednou jako by se mi to částečně povedlo a já okolní svět začala vnímat jiným způsobem.

Když jsem na koni posléze začala i jezdit jako by se naše propojení prohloubilo a reagoval s naprostou přesností na mé sebemenší pokyny. Jako bychom nebyli člověk a kůň, ale jedno tělo.

Všechny tyto moje dojmy a pocity jsem posléze snažila ztvárnit ve svých obrazech. Ale bohužel se výsledek nikdy neslučoval s mými představami a z obrazů vždy vznikl podivný kýč. Nakonec jsem své snažení vzdala a koně jsem na čas malovat přestala, i když jsem se k tomuto tématu pokoušela několikrát vrátit.

Asi po pěti letech jsem musela na nějakou dobu s jízdou na koni a výcvikem přestat, kvůli nedostatku času.

Vrátila jsem se k tomu asi před třemi lety, když jsme si s mou dlouholetou kamarádkou Bářou pořídili dvouletého valach. Bára už v té době měla sedmiletou kobylku, ale obě jsme chtěli koně, kterého budeme moci samy od začátku vychovat a posléze se sním věnovat výuce jízdy na koni a rekondičnímu ježdění. Můj sen o vlastním koni se v tu chvíli stal skutečností a pomalu jsme začali znovu s výcvikem. Všechny mé pocity svobody a sounáležitosti se vrátili a umocnili se tím, že jsem s koněm trávila více času kdykoliv jsem chtěla. V té době jsem se opět začínala vracet k tématu koně i ve výtvarné tvorbě. Snažila jsem se o zachycení svých pocitů a vztahu ke konkrétnímu zvířeti. Tato potřeba vykristalizovala asi před rokem, kdy nám oba koně v důsledku otravy špatným krmivem zemřeli.

1.2 Člověk a kůň v souvislosti s jeho zobrazování v historii

Nejstarší kulturní zmínky o koních

Asi do doby 6000 let před naším letopočtem byl kůň lovnou zvěří. Po tomto datu byl domestikován, pravděpodobně ve dvou či více oblastech na území Asie v oblasti za Uralem. První domestikovaní koně byli používáni především v tahu. V jezdeckví a dopravě byly dlouhou dobu upřednostňováni osli (například u starých Peršanů). Až později se rozvinulo jezdeckví a kůň se stal v mnoha mytologiích posvátným zvířetem. Například staří Babyloňané posílali ostatním vládcům zdvořilostní dopisy s otázkami po zdraví jejich koní. Kůň se uplatnil i ve válečnictví. U Babyloňanů na voze se třemi, v Řecku se dvěma vozataji, kteří měli rozděleny zbraně a bojové úkoly (ovládání spřežení, boj, obrana). Od dob své domestikace se koně rozšířili napříč kontinenty. Z hlediska moderní historie stojí za zmínku to, že novodobí mustangové vznikli zkřížením nedomestikovaných divokých poníků Severní Ameriky s koni dovezenými z Evropy. Původní plemeno větších koní v Severní Americe z neznámých důvodů před tisíci lety vymřelo.

Obr. Prehistorická jeskynní malba z Lascaux v jižní Francii¹

K první domestikaci došlo pravděpodobně v zauralské části Asie. Přesto byly nalezeny archeologické důkazy o tom, že už paleolitický člověk dokázal koně využívat, chovat i krotit¹. Prehistorická jeskynní malba z Lascaux v jižní Francii dokládá, že některé prehistorické kmeny koně lovíli. Šípy na této kresbě pravděpodobně odkazují k rituálům předcházejícím lovu, kterými si lidé snažili zajistit bohatou kořist. Znázorněním zvířete

¹KOL. AUT.: KONĚ, Velká kniha o chovu a výcviku koní. kol. aut. překl. PhDr. Jarmila Přikrylová, MVDr. Táňa Husáková. CESTY:1995. ISBN 80-7181-014-2 str. 16

zajali jeho ducha, a tak nad ním získali moc. Jednoduchost a lehkost, se kterou prehistorický umělec vystihl pohyb koní se pozdějším umělcům nedostávala po tisíciletí.²

„Koně v boji nebo rychlém pohybu lákali umělce od nepaměti. Divoce prchající zvířata, nakreslená na stěnách jeskyně v Lascaux, jsou pravděpodobně modlitbou našich předků před dvěma tisíci lety za to, aby rychlý kuň zůstal v dosahu jejich oštěpu.“³

Prvními chovateli koní v počátcích historie této civilizace byly Číňané, indiští bráhmani podle hinduistické mytologie získali prvního koně od boha Manua, aby na nich jezdili. Ke zkrocení koně v těchto dvou regionech pravděpodobně nedošlo, protože divocí koně tu nežili. Na nádobách Čínské keramiky se kol. 4. Tisíciletí př. n.l. objevují koně kteří jsou zapřaženi do vozíků, ale i koně jezdecké. Z čínských manuskriptů vyplývá, že Číňané své koně, nazývané „Velcí nebeští koně“ často získávali nájezdy do oblastí nomádů na severu Číny a ve střední Asii.⁴

Obr. Sošky koní dynastie Tang (1. tisíciletí př.n.l.), glazovaná keramika, asi 30cm. Tyto sošky jsou pozdějším potvrzením toho, že v Číně bylo rozšířeno nejen vozatajství, ale i jezdeckví. Podle typu sedla lze usoudit, že třmeny se nepoužívaly a nohy jezdce směřovaly kolmo k zemi. Kuň je v Číně symbolem moci a bohatství.⁵

Center zdomácnění koně bylo pravděpodobně víc. To dokazuje odlišný původ různých domestikovaných koní. Nejstarším nálezem domestikovaného koně je oblast

² KOL. AUT. KONĚ, Velká kniha o chovu a výcviku koní. kol. aut. překl. PhDr. Jarmila Příkrylová, MVDr. Táňa Husáková. CESTY:1995. ISBN 80-7181-014-2 str.48

³ KOL. AUT. KONĚ, Velká kniha o chovu a výcviku koní. kol. aut. překl. PhDr. Jarmila Příkrylová, MVDr. Táňa Husáková. CESTY:1995. ISBN 80-7181-014-2 str.48

⁴ tamtéž

Dněpru. „Rozhodujícím zdrojem obživy bylo pastevectví, v menší míře se ale zabývali i zemědělstvím. Obývali sruby z masivních klád. Podobné sruby se našly i pod kurgany jejich vládců. U nich lze vydělit tři fáze budování. Nejstarší byly mohutné kurgany v **Bašadaru a Tuektě**, vzniklé v 6. století př. n. l. Střední fázi reprezentuje vlastní **Pazyryk** z 5. - 4. stol. př. n. l. Nejmladší pak **Berel** nebo **Katanda** ze 3. stol. př. n. l. Poté velké kurgany na Altaji mizí.“⁶

Obr. Ilustrace Sedla a uzdění z vykopávek v Pazyryku

Zdá se, že tato oblast ztratila své výsadní postavení, což zřejmě souviselo s posuny obyvatelstva, které v té době v centrální Asii probíhaly. Při archeologických vykopávkách byli nalezeny koňské lebky se zuby poškozenými primitivním uzděním. Za jedno z takových center je považována pairská kultura, ze stepí které se táhli od Kazachstánu přes Altaj až do Mongolska. „Lidé této civilizace vyráběli nástroje a zbraně ze železa a živili se kočovným pastevectvím. Byli to ale také obávaní a velmi pohybliví válečníci. Jejich vojsko bylo tvořeno hlavně lehkou jízdou, vyzbrojenou kvalitními luky.“⁷ Podle archeologických vykopávek se dochovali hroby koní

⁵ Dostupné na www.google.com/pictures dne 5.6. 2011 odkaz „Tang dynasty“

⁶ Kurgany s mumiiemi vládců na Altaji. Dostupné na: <http://milasko.blog.cz/1102/kurgany-s-mumiemi-vladcu-na-altaji>. Ze dne: 5.4.2011

⁷ tamtéž

pochovaných společně s lidmi. Hroby, už dávno vykradené, obsahovaly bohatství zlatých ozdob. Dochovaly se masky a zdobení koní i jejich pánů.

Za zmínku stojí i to, že ženy byly pochovány stejně jako muži v oblečení bojovnic se zdobenými šaty a vysokou obuví. Lze to uvést do souvislosti se zmínkou o legendě o Amazonkách rozšířené ve starém Řecku. Na obrázku si můžeme všimnout, že masky koní neměly jen obranou funkci, ale i estetickou a používali se n při různých obřadech a ceremoniích.

První jízdní národy, které ohrožovali starověké říše, Kasitové, Kimmeriové ohrožující Mezopotámii a Egypt, Gutejci-představující století nadvlády Sumerům, Hyksósové- nájezdníci Egyptu, zakládali svou převahu právě na užití koní. Přestože na počátku neměly tyto národy pravděpodobně pro koně slova (v Mezopotámii je označovali: „*zvíře s vlajícím ocasem*^{8c}), postupem času se je naučili využívat a chovat. Na vyobrazeních starověkých Asyřanů lze rozeznat užití udidel a trubiček, nebo dokonce martingalu, zabraňujícího koní nést hlavu příliš vysoko. I zde se potvrzuje, že realita používání koní působila na jejich zobrazování ve výtvarném umění. Přesto je na zobrazeních vidět, že se u těchto typů postrojů dosud nevyskytl třmen.

První příručka výcviku koní (sepsaná Kikkulišem z Mitanny, překl. Bedřich Hrozný) dokládá, že chov i výcvik byl v 15. stol. př. n. l. na vysoké úrovni. V příručce lze nalézt mnohé podrobné podobnosti se zásadami moderního anglického výcviku.⁹ V tehdejší krajině bez cest bylo výhodnější cestovat na koni nežli se spřežením.

Obr.. Král Ašurbanipal (asi 700 př.n.l.) freska jako doklad lovu na koních¹⁰

⁸ tamtéž

⁹ tamtéž

¹⁰ Dostupné na [www.google.com/pictures dne 5.6](http://www.google.com/pictures/dne%205.6). 2011 odkaz „Assurbanipal“

„Na skvostném asyrském kamenném reliéfu „Král Assurbanipal na lovu lva“ vyobrazil tvůrce všechny koně zapřažené do královského vozu, jak současně zvedají přední nohu...konvence v níž si líbovala většina starověkých umělců a sochařů.“¹¹

Také na egyptských pergamenech jsou zachyceny fresky egyptských výběrčích daní používajících potah. Z antiky se pak dochovaly vázy svědčící o spřežení tažených koňmi. Alegorie duše jako Vozataje, spřežení se dvěma koni, se objevuje i v Platónově spise Faidón, asi 360 let př. n. l. Množství soch a sošek koní bylo vykopáno na mnoha antických nalezištích.

Archeologické vykopávky dokládají, že řada starověkých měst obsahovala stavby, které sloužily jako stáje a jízďárny. Asi od poloviny 2. Tisíciletí př. n. l. byly koně vyhledávaným zbožím. Jejich vyobrazení zdobilo mnoho účelových i ozdobných předmětů. Stopy jízďárny se našli například ve městě Ugaritu, nebo v Meggidu (podle Starého Zákona místo, kde vzplane poslední Armageddon) na území dnešního Israele. *„Písemné doklady té doby doložily i jména koní, „Lišák“, „Hvězdník“, „Bělásek“, „Strakáč“ a oblibu běloušů vyhrazeným vládcům a Bohům.“¹²*

V polovině 2. stol. př. n. l. se objevil třmen. Vymysleli jej pravděpodobně Hunové, kteří, obtíženi brněním, potřebovali větší oporu při jízdě. Třmen vyhlížel překvapivě moderně s širší oporou pro chodidlo, čímž se lišil od třmenů kruhových, objevených kočovníky v měkké obuvi. Do Evropy nová technika jízdy pronikala pomalu. Z dobových pramenů vyplývá, že například na Velké Moravě dosud třmeny neznali. Obrazové doklady z té doby se bohužel nedochovaly.

Jezdci se dělili do dvou typů: lehčí a rychlí stepní jezdci, jakoby srostlí se svými koni – Mongolové a další nomádi; a těžce oděni předchůdci středověkých rytířů- například Peršané, Lýdové z dnešního Turecka a jezdci Urartu od jezera Van. Ti měli těžké koně a důkladnou výzbroj. Peršané měli důkladné přílby a jejich koně chránila obdoba drátěných košil. Dochovala se tak podoba neušlechtilých mohutných a těžkých koní, i jako specifický typ výtvarného projevu.

¹¹ KOL. AUT. KONĚ, Velká kniha o chovu a výcviku koní. kol. aut. překl. PhDr. Jarmila Přikrylová, MVDr. Táňa Husáková. CESTY:1995. ISBN 80-7181-014-2 str.48

¹² KOL. AUT. KONĚ, Velká kniha o chovu a výcviku koní. kol. aut. překl. PhDr. Jarmila Přikrylová, MVDr. Táňa Husáková. CESTY:1995. ISBN 80-7181-014-2 str.20

Všechny nomádské kmeny střední Asie, Íránu, Afghánistánu a dalších oblastí byli nazývány Skythy.

Obr. Řecko perské války 232 – 260 n.l.

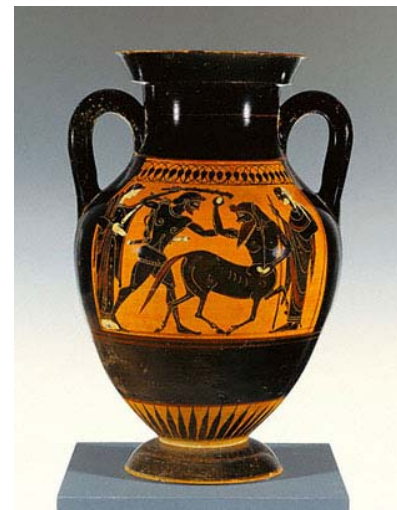
Obyvatelé západu tak říkali všem děsivým tvorům, které považovali za div přírody.

Obr. skytské šperky s vyobrazenými koňmi¹³

Obr. řecká keramika s vyobrazením kentaura¹⁴

„Jezdec na koni je na první pohled víc než člověk: tyčí se nad ostatními a pohybuje se tak mocně a rychle, že se stává pánem světa. Člověk ovládl rostliny a zvířata, aby mu sloužily. Když však zkrotil koně, byl to víc než prostý lidský čin. Zkrocení koně symbolizuje nadvládu člověka nad vším živým....Skytové budili hrůzu, řítíce se zeměmi, jejichž obyvatelé jízdu na koni neznali. Když Řekové spatřili Skyty, věřili, že kůň a člověk je jediná bytost, tak vznikly legendy o kentaurech. Vždyť i jiný výplod řecké

¹³ Dostupné na www.google.com/pictures dne 5.6. 2011 odkaz „Skyth“

fantazie, satyr, byl původně zpola kůň, nikoliv zpola kozel. Rychlé, mocné zvíře, cválající od východu, skutečně budilo posvátnou hrůzu.“¹⁵ Lidé, kteří koně neznali, byli určitě zděšení nájezdníky z Asie, kteří se na těchto mocných tvorech objevily. To dalo vzniknout mnoha mýtům, které byly často znázorněny na dobové keramice nebo špercích. Koně vlastně přispěli k rozvoji novodobého válečnictví, protože rychlost pohybu na koních znamenala rozvoj strategie jako bojové hry, strategie války.

Ve Starém Řecku byl Xenofón prvním, kdo napsal o výcviku koní. Za jeho časů se používalo zdrsňené udidlo, které bylo u starších a poslušných koní nahrazeno hladkým, jež nepůsobilo takové nepohodlí. Vzhledem k posedu jezdce na koni Xenofón radí: *„Neuznávám sed jako na židli, ale takový, který odpovídá postoji muže stojícího vzpřímeně s nohama od sebe. Stehna tak mají lepší možnost ovládat koně a se vzpřímeným tělem může člověk vyvinout větší sílu při držení oštěpu a jeho vrhání z koně, je-li toho třeba.*“¹⁶ Tento způsob jízdy se v Evropě udržel až do 20. Století, kdy přišla změna s tzv. anglickými sedly. Ve westernovém ježdění však zůstal v platnosti i nadále. V době Xenofónově však neexistovala sedla s kostrou a sedlové pokrývky byly považovány za vymoženost pro zcholoustivělé, užívali je též Peršané.

Obr. atlet závodící na koni(300-450 př. n.l.); soška řeckého koně (300-450 př. n.l.)¹⁷

¹⁴ Dostupné na www.google.com/pictures dne 5.6. 2011 odkaz „greek ancient art horse“

¹⁵ BRONOWSKI, Jacob. Vzestup člověka. Překl. J. Davidová-Moserová. Odeon: 1985. ISBN: 01-029-85

¹⁶ KOL. AUT. KONĚ, Velká kniha o chovu a výcviku koní. kol. aut. překl. PhDr. Jarmila Přikrylová, MVDr. Táňa Husáková. CESTY:1995. ISBN 80-7181-014-2 str.20

¹⁷ Dostupné na www.google.com/pictures dne 5.6. 2011 odkaz „greek ancient art horse“

Xenofón se narodil v bohaté athénské rodině r. 430 př.n.l. Již v mládí se prosadil jako znalec lovu, ekonomiky a zemědělství, historik, filozof a válečník. Jednou z jeho hlavních snah bylo zdůraznění významu odměny a trestu: „*Protože nemůže být poučen mluveným slovem, má být kůň odměněn, potěší-li své cvičitele, a pokárán, neučiní-li tak.*“¹⁸ Důležité je také náznak porozumění psychologie koně, která byla naneštěstí pro část moderní doby ztracena. Koně se podle Xenofóna nemají nutit k překonání svého strachu z něčeho násilím, naopak jim má jezdec sám, například tím, že se dotkne rukou daného předmětu ukázat, aby se nebály. „*Ten, kdo nutí koně bitím, vyvolává v něm jen větší strach, než měl kdy předtím, protože kůň věří, že hrubé zacházení, jehož se mu právě dostalo, způsobily právě ony obávané předměty.*“¹⁹ Od Xenofóna po Alexandra Velikého se způsob jízdy nijak nevyvíjel. Kvalita koní se však postupně zlepšovala křížením. K tomu dopomohlo plemeno baktřijského koně. Ve starověku se jezdilo převážně na hřebcích, pouze Skythové používali klisny a valachy, což bylo rozumné z hlediska ovladatelnosti koní. Zatímco Řekové koně využívali, proti jízdě Peršanů nebyla jejich kavalerie příliš početná. Ani ve Starém Římě nebylo jízdy příliš, např. ve srovnání s početnou jízdou Hanibala. Ceasarovo tažení do Británie bylo možno přičíst spíše keltské jízdě.

Od Keltů po středověk

Keltové byli výbornými chovateli koní. Jelikož po příchodu Germánů ustupovali ze Střední Evropy, na cestě, při přepadech a handlováním získali mnoho koní. Křížením těžkých koní z úpatí Alp a keltských poníků vzniklo plemeno nazývané Starobritský kůň. Keltové jako první vynalezli pákové udidlo, které umožnilo ovládat koně nikoliv silou, ale jen jemně otěžemi. Keltové koně uctívali, nejen proto, že se jednalo o nejrychlejší zvíře v dané době. Keltské svátky Samain, Imbold, Lugnasad a Beltine se často spojovali s oslavou koní, keltské bohyně Epony nebo Riannon.²⁰ Později něco z kouzla obklopující koně přešlo na spolky kovářů, jejichž práce s ohněm a železem jim dávala odolnost proti čarodějnictví. Mezi kováři a nejlepšími jezdci také vznikly tajné společnosti, např. v Anglii. Některé přetrvaly do dnešních dob.

¹⁸ tamtéž

¹⁹ tamtéž, str.22

²⁰ KOL. AUT. KONĚ, Velká kniha o chovu a výcviku koní. kol. aut. překl. PhDr. Jarmila Příkladová, MVDr. Táňa Husáková. CESTY:1995. ISBN 80-7181-014-2 str.46

Obr. 14, Bayeuxká Tapiserie²¹

Středověcí koně byli šlechtěni proto, aby unesli těžkou zbroj a brnění své i svého pána. Od desátého století n.l. došlo k rozvoji rytířského věku. Zpočátku ještě nešlo o tak mohutné koně, kol 10. stol. měly koně Normanů asi 140cm v kohoutku. Koně dobyvatelů z Asie odražených na polských hranicích, byli ještě menší, vytrvalí a asi 130 cm vysokí. Koncem 15. stol. musel každý kůň při turnaji unést asi 500 liber tj. 250 kg zbroje a k tomu ještě váhu jezdce. V té době byla nejdůležitější poslušnost a speciální výcvik koní, umožňující jejich věrnost a poslušnost v bitvách. Toho nelze dosáhnout tupým „zlomením“ koně, ale výcvikem využívajících koňských předpokladů pro důvěru ve svého jezdce. Právě zde má počátek španělská drezura, která je jinou variantou techniky *horseman-shipu*, znovuobjevené koncem minulého století. Všechny tyto vlivy, války, druh jízdy, drezura i novodobé sporty se v dané době projevovaly i v malbách koní od středověku až po postmoderní dobu. Středověká malba je ještě plochá, bezperspektivní, odlišující vzdálenosti mezi jednotlivými prvky pouze dvourozměrnou ikonografickou barevností.

²¹ Dostupné na: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Bayeux_Tapestry_5.jpg dne 6.4.2011

Obr. 12. Kresba středověkého rytíře v kroužkové košili a se štítem v manuskriptu²², z doby před rokem 1250

Renesance, rytířský věk a výcvik koní

Historie koní v renesanci byla významná, stejně jako rozvoj ostatního umění v daném období, poté co byly stržena omezení středověku. Nové přístupy v malbě se nejprve objevily v Itálii ve 14. a 15. století, načež se rozletěly do celé Evropy. Malíři používali klasickou formu starověku jak v zobrazeních lidí (obrazů Boha na zemi) tak koní. Jedním z významných malířů koní v období renesance byl Paolo Uccello (pozdní 14. - pozdní 15. století). Na portrétu Sira Johna Hawkwooda na koni znázornil dimensionální perspektivu. Na dalších portrétech mužů na koni demonstroval tento trend i při výuce. Změnil plochou kresbu koně ve středověkých manuskriptech přidáním perspektivy a světla.

²² Dostupné na: [www.google.com/pictures dne 5.6 2011 odkaz "middle age drawing"](http://www.google.com/pictures dne 5.6 2011 odkaz)

Obr. Paolo Uccello: Bitva u San Romana²³

Spolu s malířem Pisanellem byli prvními malíři koní v renesanci. Ucello namaloval například panely pro bitvu u San Romana, pro přízemní halu Medicejského paláce. Jeho malby jsou k vidění v mnoha světových muzeích. Ucellova malba se ještě ohlížela po středověku, ale již obsahovala kvality moderního malířství, především perspektivu a zobrazení ve třech dimenzích. S oblibou se věnoval nejen malbě koní, ale i jiných zvířat. Dvacet let po Ucellově koňské soše byla Donatellem vytvořena monumentální socha Velkého Benátského Kapitána, instalována na Piazza del Santo v Padově. V následujících třiceti letech byly vytvořeny další sochy koní v Benátkách sochařem Verociem.²⁴

Renesance neprojevovala zájem pouze o muže, ale i o koně, v soudobém malířství často zobrazovaném. Jak malíř Pisanello, tak Da Vinci kreslili studie velkých soch koní, které bohužel nikdy nebyly vytvořeny: pravděpodobně kvůli technickým obtížím s odléváním vzpínajících se koní z bronzu. Za svého života realizoval Leonardo mnoho těchto kreseb pro knížete milánského. Jeho zápisky obsahují mnoho skic a dokonce snah proměřit koně, což je technika později užitá Georgem Stubbsem o tři sta let později.

Perspektivní malba v začátcích renesance podléhala mnoha chybám, koně byly zobrazovány s přehnaně dlouhými nosy a prakticky žádnými krky, nebo s přehnaně

²³ Dostupné na: http://es.wikipedia.org/wiki/Archivo:Paolo_Uccello_023.jpg 7.6. 2011

²⁴ Paolo Uccello; Dostupné na: http://cs.wikipedia.org/wiki/Paolo_Uccello 7.6. 2011

velkou proporcí zádě. V renesanci nebyly vytvářeny pouze obří monumenty, ale i sošky koní, například Andreou Riccem z Vlámka.

Obr. Socha na katedrále v Bambergu, na zobrazení je patrné vysoké sedlo španělské školy²⁵ a hrudní plát rytíře.

Kromě španělské školy zachycené ve španělských textech, jako je Píseň o Cidovi, nebo ve francouzské Písni o Rolandovi byli, pokud jde o jízdu vysoce rozvinutí i Němečtí (Teutonští) Rytíři.²⁶ Jejich dva válečné vynálezy s nimiž získali Prusko a Litvu byly koně a kuše. Koně byli vycvičeni k tomu poslouchat svého jezdce do posledního dechu, protože v těžkém brnění byl jezdec bez koně velmi zranitelný.

Na počátku využití koně v rytířství stáli normanští koně, dosahující asi 140 cm v kohoutku. Kvality koní křesťanských a arabských (berberů a arabů – hbitých plemen) s těžkopádnými evropskými koňmi měli rytíři možnost kvality svých koní. Pohyblivost křesťanských koní byla omezena rytířským pancířem. S rozvojem

²⁵ Dostupné na http://www.roma-antiqua.de/forum/galerie/data/500/Bamberger_Reiter.jpg, dne 8.4.2011

²⁶ Teutónští rytíři. Dostupné na <http://www.deremilitari.org/resources/articles/ekdahl.htm> dne 8.4.2011

palných zbraní se pancíř ztenčoval. Nové poletí kavalerie, jako rychlé jízdy s tenkým pancířem připadl na Cromwellovi jednotky „ironsides“ za občanské války v Anglii.

Baroko a umění drezury

Drezura se vyvinula z válečného umění. Nejen ve starém Španělsku a na bitevních polích středověké Evropy byla poslušnost koně jezdcí klíčovým úspěchem v bitvě a nutností pro přežití jezdce. Ze španělské čtvercové ohrady, v níž se snad již tehdy uplatňovaly některé metody moderního imprintingu a techniky následování. Ze školy jízdy pro koně se tak vyvinula drezúra: Od základního jezdeckého výcviku vede koně až k takzvané „vysoké škole“, kde koně předvádí bezchybné figury vysoké úrovně. Historie drezury samé však může docela dobře sahát až do starého Řecka (Xenofón je někdy považován za jejího pravého zakladatele), došla však zapomnění a byla obnovena znovu až v 16. stol. Akademie jezdeckví byla vytvořena v Neapoli v roce 1532. Její výuka se v návaznosti na ni dále rozvinula v barokní Francii v La Manége Royal. V obou zemích ovlivnily drezurní školy i způsob zobrazování koní a hrdinů či šlechty na koních. Tyto obrazy měly velký význam pro barokní malířství.

Obr. Tizián: Portét Císaře Karla V.

Za zmínku stojí i pozdější portréty: Císaře Karla V. od Ticiána nebo freska Bitva u Konstanty ve Vatikánu od Giulia Romana. Také Petr Paul Rubens (polovina 16. - polovina 17. stol.) potvrdil své mistrovské zobrazování koní na obraze Bitva Amazonek.

Moderní doba

V 18. století se drezúra rozšířila i do střední Evropy. V tehdejší Habsburské monarchii vznikla vysoká škola drezury, Španělská škola ve Vídni. Od roku 1912 figuruje tento sport i na olympiádě. V moderní škole drezury musí jezdec a kůň z paměti předvést určitý počet figur. Je předvedena změna chodů (variace chůze, klus, cval) a jejich přeměny, pohyb v osmičce i jiné figury, například pozice vtyčeného koně, či koně bez pohybu na všech čtyřech.²⁷ Celé dění se odehrává v obdélníkové aréně 60 x 20 m. Nejlepší koně mají věk nejméně deseti let, když dosáhnou na špici své výkonnosti.²⁸

Ostatní pracovní koně pracovali v zemědělství, ale i ve městech a v průmyslu. Pro krátké přesuny těžkých nákladů byli tažní koně dobrým dopravním prostředkem. Problémem však bylo znečištění a ustájení koní ve městech, především v megalopolích typu New Yorku 20. let. To vyřešil až příchod automobilu.²⁹

Současnost

Ekonomický význam koně jako pracovní síly v rozvinutém světě klesl. Koně se od počátku 20. století šlechtí spíše pro jednotlivé disciplíny nebo rekreační ježdění. Od španělského sedla a sedla conquistadorů, které se zachovalo pouze v Americe jako westernové ježdění (jehož obliba v Evropě mírně stoupá). V převaze je v současnosti sedlo anglické, kdysi uzpůsobené k honu na lišku. To však nerespektuje koňskou přirozenost a fyziognomii a nutí koně chodit více po předních nohách. To vede k malému osvalení zádě a celkovému oslabení svalstva koně. V Českých zemích je takový druh nevhodného tréninku naneštěstí typický.

²⁷ Dostupné na http://www.fedecuestre.com/joomla/index.php?option=com_content&task=view&id=44&Itemid=82 dne 20.4.2011

²⁸ Dostupné na http://www.fedecuestre.com/joomla/index.php?option=com_content&task=view&id=44&Itemid=82 dne 20.4.2011

²⁹ LEVITT, D.; STEPHEN J. D. : Super Freakonomics: Global Cooling, Patriotic Prostitutes, and Why Suicide Bombers Should Buy Life Insurance, London: 2009. ISBN-13:9780060889579, str. 68

Koně a hrdinové

V průběhu celé historie jsou někteří koně spjati se svými hrdinskými majiteli. Například Alexandr Veliký a Bucefalus, vévoda z Wellingtonu a jeho kůň Copenhagen, Bonapartův nerozlučná Marengo nebo hřebeček Cida El Campoadora. Spolu s koni rytířů kulatého stolu a blanických rytířů jsou vzpomínáni jako pomocníci a věrní druhové svých pánů.³⁰ Ti byli zachyceni nejen v literatuře, ale často i na malbách s dobově věrnými prvky jako jsou tvary sedel a uzdění.

³⁰ KOL. AUT. KONĚ, Velká kniha o chovu a výcviku koní. kol. aut. překl. PhDr. Jarmila Přikrylová, MVDr. Táňa Husáková. CESTY:1995. ISBN 80-7181-014-2, str.44

1.3 Charakteristika koně

Evoluce koně

Koně se vyvinuli v eocénu, asi před šedesáti miliony let. První kůň se nazýval *Eohippus*. Byl asi velikosti lišky a měl čtyři prsty. V průběhu evoluce koně můžeme sledovat, jak prsty krnely a měnily se od čtyřprstých k tříprstým a později jednoprstým, což jsou dnešní koně. Předpokládá se, že barva prvního prapředka dnešního koně byla hnědá se světlejšími skvrnami. Prehistorický kůň jedl malé lístky z nízkých větví stromů. Přežíval v lese a na okrajích plání. Udává se, že první predátor tohoto koně byl velký pták připomínající *kasuára*, chodící po dvou nohách.

Po miliónech let se *Eohippus* vyvinul v *Mesohippa*. *Mesohippus* měl už jen tři prsty a stále se živil jemnými lístky, k nimž přidal potravu sestávající z travin plání. Jeho potomek *Merychippus* měl stále tři prsty, ale jeho zuby byly již vyvinutější. První jednoprstý kůň (tři prsty zakrněly v jedno kopýtko a dva postraní spárky) byl takzvaný *Pliohippus*. Dobře adaptovaný na konzumaci trávy mohl přežívat na pláních bez stromů. Vyvinuté tvrdé kopyto mu též umožňovalo rychlejší pohyb než byl běh jeho předchůdců. Predátory tohoto prakoně byly nejčastěji kočkovité prašelmy a jiné velké masožravé šelmy. Nicméně tento kůň byl schopen jim utéci. U těchto koní se též vyvinul život ve stádu, který jim umožnil spolupráci a zvyšoval jejich šanci na přežití. Dlouhonozí koně s očima po stranách hlavy sloužili i k tomu, aby zpozorovali včas predátory plížící se ke stádu. Po tomto vývojovém stupínku již přišel *Equus*, moderní kůň. Jeho nohy se ještě prodloužily a bystré smysly mu pomáhaly ubránit se útěkem lovicím šelmám.

Kůň a jeho přirozené chování

Koně jsou velice plachá, bázlivá a nedůvěřivá zvířata. Jsou to vlastnosti, které jsou jim vrozené a díky nim po tisíciletí přežívali mnoho nejrůznějších ohrožení. Ve volné přírodě byl kůň loveným zvířetem. Aby jako druh mohl přežít, vyvinuli se u něj zvláštní smyslové schopnosti. Čichem dovedou koně rozpoznat pachy či vůně na vzdálenost několika desítek metrů. Díky čichu se kůň orientuje ve tmě, v mlze nebo hustém lese. Čich koně varuje před nebezpečím, ale rozpoznává jeho pomocí i příslušníky stáda nebo člověka, který se o něj stará. Podle pachu kůň vycítí i různé psychické stavy příslušníků stáda (když má kůň strach, je nervózní nebo nemocný, potí se - zbytek stáda pot cítí, zpozorní a reagují tak na nebezpečí nebo napětí, podobně vycítí i strach člověka).³¹

Podobně jako čich je citlivý koňský sluch. Na velké vzdálenosti kůň rozpozná i jemný šelest. Hluk je pro koně velice nepříjemný a kůň se může i polekat. Přes to si kůň může na hluk velice dobře zvyknout a vnímá ho pak jako zvukovou kulisu (např. koně tahající bryčky ve městě). Uši koní jsou přizpůsobeny tak, aby zachycovaly zvukové vjemy z různých stran. Boltce jsou pohyblivé a kůň je podle přicházejícího zvuku natáčí. Když kůň vycítí blížící se překážku, kterou nemůže vidět, začne frkat a podle odrazu zvuku rozpozná jak je překážka daleko a jaké má rozměry. Zrakem kůň obsáhne téměř třistašedesátistupňové pole okolo sebe. Umožňuje mu to pozice očí na stranách hlavy. Místo kam nevidí je hned za jeho zádí, na čele a asi dva metry před ním pod nosem. Koně postrádají prostorové a barevné vidění, vidí stejně ostře to co je v bezprostřední blízkosti jako to co je v dálce a rozeznávají pouze některé barvy. Kůň zaostřuje své vidění především, změnou pozice hlavy natáčením, zvedáním a skláněním. Velmi dobře zaznamenává pohyby. Je schopen zaznamenat i nejjemnější zachvění listu stejně jako pohyb ve velké vzdálenosti.

Pro koně je velice důležitým smyslem i hmat. Pro ohmatávání používají velice citlivý horní pysk a hmatové chloupky na něm. Pomocí pysku prověřují potravu, předmět nebo se jím vzájemně dotýkají.

³¹ MAHLER, Z. Člověk a kůň. Dona:1995.ISBN: 80-85463-52-0.str. 61

Kůň je stádové zvíře a každé stádo (rod) má vždy přísně danou hierarchii, která závisí na „právu silnějšího“. Každý člen stáda si musí vydobýt své postavení. Jak hříbata, tak dospělí jedinci své souboje většinou jen předstírají, málokdy se koně při šarvátkách vážně zraní. K rozsáhlým zraněním nebo smrti docházelo jen u divoce žijících koní a to pouze ve výjimečných případech, kdy stádo napadl cizí hřebec a otec rodu své stádo bránil. Potyčky o „upevňování postavení“ ve stádě končí většinou tím, že se slabší jedinec zařadí na příslušné místo a v rámci něj pak užívá výhod a ochrany, které mu život v tomto společenství nabízí.

Ve volné přírodě žili koně v pěti až dvacetičlenných skupinách.³² Pro každé stádo (spřízněný rod) byla příznačná spolupráce a integrita. Každá rodina putovala stepí za potravou a v každé panoval přísný řád. Vedoucím koněm byla vždy nejstarší klisna (první matka rodu). Ta určovala rychlost a směr, kterým se stádo vydá, kde se zastaví kvůli odpočinku či potravě a udržovala pořádek ve stádě (trestala výtržníky). Nejsilnější hřebec byl současně otcem a ochranitelem rodu. Obíhal stádo, aby bylo jednotné a nikdo se při pochodech nezpozdlil a nezatoulal. Pásl se velmi rychle a jako první. Z vyvýšených míst stádo střežil a včas varoval před nebezpečím.

Soužití ve stádě se za dlouhé generace stalo hlavním způsobem života koní, určuje dodnes jejich chování – koně jsou typicky společenská stádová zvířata, svůj stádový pud dědí, je jim hluboce vrozen a nedá se ničím dostatečně ovlivnit.³³ Když je kůň dlouho sám, většinou trpí. Je nervózní, nesoustředí se a někdy může osamění způsobit zdravotní problémy.

Základní formou komunikace koní ve stádě je řeč těla. Zvukové signály používali divocí koně jen zřídka, aby ve volné přírodě nepřilákali predátora. Jejich výkonný komunikační systém je tedy založen výhradně na pohybech. Zájem, přátelství, oddanost, nesouhlas, odmítání, zastrasování, podřízenost, strach nebo úlek můžeme rozeznat díky mimice, postoji či pohybu těla. Stačí jen pro nás nepatrný signál vůdčí klisny a celé stádo změní při plném trysku okamžitě směr. Pomocí gest vychovává klisna hříbě k poslušnosti a trestá mladé výtržníky, někdy dokonce řeší spory. Například, když se některý z mladších členů stáda chová nepřizpůsobivě (vyvolává potyčky, je dotěrný nebo dokonce drzý) klisna ho vyžene ze stáda ven a drží

³² MAHLER, Z., Člověk a kůň. Dona:1995. ISBN: 80-85463-52-0. Kůň- součást stáda, str. 61

ho svými gesty a výhrůžným postojem co nejdále od stáda v úplné separaci. Mladík se tak ocitá v nebezpečí a bez ochrany, kterou mu stádo poskytuje. Samozřejmě se snaží co nejdříve dostat zpět do bezpečí. To mu klisna ovšem nedovolí bez řádné omluvy a projevu smířlivosti. Jakmile se tak stane a mladý kůň dá dostatečně najevo podřízenost, klisna ho pustí zpět po bezpečí stáda.

Takové chování není příznačné jen pro divoce žijící koně, ale můžeme jej sledovat i u koní domestikovaných. Sama jsem podobnou scénu viděla v jižních Čechách kousek od Tábora, kde je chov huculských koní. Koně tu žijí celý rok na velkých pastvinách ve větších stádech. V těchto podmínkách se přirozené chování koní dá dobře sledovat. Mohla jsem zde detailně pozorovat, jak matky pečují o svá hříbata, rozpoznávat tak hierarchii stáda nebo partnerské vztahy. Ochranu kůň vyhledává v bezpečí velkého stáda, ale důvěrnou vazbu v osobním vztahu má z pravidla k jedinému zvířeti svého druhu.³⁴

³³ MAHLER, Z., Člověk a kůň. Dona:1995. ISBN: 80-85463-52-0. Kůň- součást stáda, str. 62

³⁴ HEMPFLING, K.,F. Tanec s koňmi Brázda; ISBN: 80-209-0351-8. str.28

2. Přirozená komunikace s koněm

Zde bych ráda vysvětlila pojem přirozené komunikace s koněm a principy, které jsou pro toto odvětví základní.

2.1 Co je komunikace obecně?

„Slovo „komunikace“ pochází z latinského „communis“ což znamená společný, obecný. Jeho význam je dosti široký a zahrnuje také nejrůznější druhy spojení.“³⁵

Komunikace je procesem předávání informací mezi dvěma subjekty v sociálním kontaktu pomocí různých prostředků. Můžeme sem zahrnout i sdílení (prožívání a hodnocení konkrétní situace). Mezilidská komunikace může mít několik podob. Obvykle rozlišujeme komunikaci verbální (pracuje se slovy a jejich významy) a nonverbální (komunikace beze slov, můžeme jí také nazvat „řečí těla“). Nonverbální komunikace je to, jací jsme a co děláme, protože je z velké části mimo naši vědomou kontrolu.

Komunikace spočívá v přenosu významů mezi lidmi pomocí znaků. V každém významu znaku je obsažena informace, kterou se dozvídáme, když si jej uvědomíme a pochopíme ho. Znak má dvě stránky: nositele znaku a význam. Přiřazení nositele znaku k významu vyplívá z přirozené souvislosti nebo je zavedeno konvencí – dohodou. I nonverbální komunikaci můžeme považovat za sdělování informací pomocí znaků. Tyto znaky mohou být různorodé. Především se ale setkáváme s příznaky, které jsou mnohdy nazývány „výrazová projevy“ (expres).³⁶

³⁵ KULKA, J.: Psychologie umění. Praha: Grada Publishing, a.s. 2008, 2.přepřacované vydání. ISBN 978- 80-247- 2329-7, str. 186

³⁶ KULKA, J.: Psychologie umění. Praha: Grada Publishing, a.s. 2008, 2.přepřacované vydání. ISBN 978- 80-247- 2329-7, str. 195 – 6, str 187

2.2 Co je přirozená komunikace s koněm?

„Přirozená komunikace s koněm“ je nedokonalý český ekvivalent amerického pojmu „Natural horsemanship“. Dalo by se říci, že je to systém metod výcviku koní a komunikace s nimi založený na jejich přirozeném chování a životě ve stádě. V dnešní době je tento pojem někdy milně chápán jako módní, i když ze starých myšlenek vycházející, jezdecké odvětví. Zde bych ráda citovala z knihy Frederika Bednáře - Domluvte se se svým koněm:

„Přirozená komunikace s koňmi je filosofie, přístup a klíč k budování vztahů s odlišným živočišným druhem. Její myšlenky a postupy si naprosto přirozeně tykají s rozumnými myšlenkami a postupy jakéhokoliv jezdeckého pojetí a koňariny vůbec; snažme se tedy nevnímat situaci jako „Anglie“ nebo „Francie“, případně barokní ježdění, drezura nebo parkúr nebo přirozená komunikace, či dokonce versus přirozená komunikace, ale naopak přirozená komunikace v „Anglii“, „Francii“, barokním ježdění, drezuře...“

Přirozená komunikace je tedy vztah mezi člověkem a koněm založený na studiu jazyka koní. Na principech, které jsou koním srozumitelné a jimi také respektované. Tyto principy nám usnadňují cestu k tomu, co po koních vlastně chceme a co od nich očekáváme. Tj. odevzdání obrovského atletického potenciálu do rukou člověka ať už se zabývá jakýmkoliv jezdeckým odvětvím.

Je mnoho lidí, kteří se přirozenou komunikací s koňmi zabývají a mnoho metod tohoto výcviku. Velmi záleží na člověku a koni. Každému vyhovují postupy jiné a mnoho lidí, kteří mají zkušenosti s různými metodami si na jejich základech tvoří vlastní a upravují je tak individuálně pro sebe a koně, kterého cvičí. Ráda bych krátce představila alespoň tři z těchto lidí, kteří tyto principy přirozeného výcviku koní jako první srozumitelně sepsali a dali tak základ mnoha dalším cvičitelům a trenérům koní. Prvním z nich byl Pat Parrelli se svými sedmi hrami. Při této metodě je cvičitel v pozici vůdce stáda. Během her se kůň učí odolávat fyzickému i psychickému tlaku, strachu a člověk ho vede k lepším výkonům. I když je tato metoda založena na koním srozumitelných principech a nenásilném výcviku, je také založena na silné podřízenosti a strachu z dominantního vůdce.

Další metodu popsal Monty Roberts a nazval ji „join-up“ (spojení). Zde je člověk v roli vůdčí klisny (matky) a koně vlastně vychovává a vede. Tato metoda je zaměřena převážně na výcvik mladých koní a na jejich přilnutí k člověku. Zde je také kladen důraz na velkou dominanci cvičitele a podřízenosti koně (i když ne v takové míře jako u P. Parelliho). Cvičitel je v roli alfa klisny a v kruhové ohradě odhání koně od sebe tak, aby měl pocit, že je vyhnán ze stáda. V ten okamžik se kůň přirozeně snaží ke stádu (klisně) vrátit, aby byl v bezpečí před predátory. Pomocí tělesných signálů a postavení těla vůči klisně, dává najevo svou podřízenost. Když se tak stane, klisna (v našem případě člověk) ho vyzve, aby se vrátil do bezpečí stáda. Kůň si pak nechá sáhnout mezi oči (jediné místo na jeho těle kam nevidí) a proběhne tak spojení „Join-up“. V tu chvíli bude následovat cvičitele kamkoliv a bude tak využívat jeho ochrany.³⁷

Třetím z lidí, kterého bych chtěla jmenovat, je Klaus Ferdinand Hempfling. Jeho metoda výcviku je postavena na základech středověkého výcviku koní ve Španělsku a na pozorování divokých koní, žijících volně v Pyrenejích. Tato metoda je mi nejbližší a při své vlastní práci s koňmi a výuce dětí jí často využívám.

Základ je podobný jako u jiných metod přirozené komunikace s koněm. Tj. každý kůň si hledá dominantnějšího jedince ve stádě, aby ho mohl následovat a milovat ho. Je velmi málo koní, kteří jsou opravdu dominantní a pokud ano jsou v trvalém psychickém konfliktu. Takový kůň je na základě genetických vloh neustále nucen bojovat (i když třeba jen s příležitostnou neposlušností). Pro výcvik koní je tedy velmi důležité, aby člověk dominoval a kůň byl tak psychicky vyrovnaný a klidný.³⁸

S tímto principem dominance pracovali i caballeros - rytíři ve středověkých, mnišských jezdeckých školách ve Španělsku. Zjistili, že když zaujmou roli vysoce postaveného hřebce ve stádě, získají tak dominanci, aniž by museli s koněm bojovat. Nejen, že tímto chováním naprosto dominovali, ale získali si tak i bezmeznou důvěru svých koní.

³⁷ ROBERTS, M.: Průvodce nenásilným výcvikem koni, nakladatelství Ikar, Praha 2005; ISBN 80-249-0584-1

³⁸ HEMPFLING K.F.: Tanec s koňmi. Nakladatelství Brázda: Praha, 2007. ISBN 80-209-0351-8

Základní myšlenkou středověkých španělských jezdeckých škol byla El equilibrio natural – přirozená rovnováha. Dorozumění mezi dvěma bytostmi pomocí neznatelných signálů, jemných impulzů změny těžiště a nakonec pomocí citu a přenosu myšlenek. Toto jezdecké umění bylo pro rytíře bojující v bitvách životně nezbytné. Bojovník nesoucí v pravé ruce meč a v levé štít, musel svého koně perfektně ovládat jen pomocí sedu a jemných pomůcek.

Na středověkých freskách můžeme tedy často vidět rytíře na koních bez uždění. Aby rytíři mohli své koně takto ovládat, museli studovat a dokonale znát jejich přirozené chování. Získat si jejich oddanost bez násilí.

Freska z templářské kaple v Cressacu

Výcvik koní probíhá většinou v uzavřeném prostoru. Pro tento typ výcviku je tímto prostorem čtvercová ohrada picadero. Zde práce s koněm probíhá jako gymnastika. Kruhový pohyb v picaderu napomáhá vodorovnému a svilsému ohnutí koně a ten se tak učí hledat správnou rovnováhu pro to, aby mohl posléze nést jezdce. Zde se také učí obratnosti. Celý prostor picadera podporuje vztah dominance a důvěry, posiluje výdrž a sílu, zlepšuje rychlost reakce a všeobecnou vnímavost a nakonec učí člověka i koně, jak navzájem komunikovat pomocí nejjemnějších tělesných signál.³⁹

„Kůň je svou přirozeností bytost plná síly, krásy a elegance. Za to všechno vděčí vlastní hrdosti, vytrvalosti a především neuvěřitelnému smyslu pro rovnováhu. Uchování nebo dokonce rozvinutí této impulzivní a svobodné hrdosti a smyslu pro rovnováhu, copak to není jednou z povinností při ježdění?“

K.F.Hempfling

³⁹ HEMPFLING K.F.: Tanec s koňmi. Nakladatelství Brázda: Praha, 2007. ISBN 80-209-0351-8, str.: 99

Na těchto základech K.F. Hempfling⁴⁰ vymyslel a položil originální způsob nikoliv výcviku, ale bytí s koněm. Koně dělí do 26 typů podle charakteru a fysiognomie. Cvičený a zkušený člověk, který je navíc nadaný sebepoznáním může tedy vyléčit duši koně poraněnou špatným zacházením pouhým vstoupením do prostoru a skutečným poznáním tvora, kterého má před sebou. Člověk a kůň jsou zde partnery, i když je člověk dominantní a koně vede. Tento vztah je založen na důvěře. Kůň reaguje na sebemenší impuls lidského těla a každý pohyb je pro něj informací. Proto musí být člověk naprosto koncentrovaný a dopředu každý pohyb zvažovat. Tato řeč těla se podobá řeči znakové. Každý pohyb lidského těla je vlastně znak, který nese určitý a pro koně zásadní význam. Je tedy velmi nutné znát všechny tyto významy a jasně a srozumitelně je interpretovat.

Je jasné, že v tomto schématu poznání bytosti koně, která je představitelem řádu a zároveň chaosu, mocné energie, může nastat problém. Kůň může sloužit, anebo se vzbouřit a vzpouzet. Člověk, který je uvnitř upřímný a přímý a nabízí koni svými pohyby čestné jednání, nejenže „vyléčí“ jeho staré rány, ale bude na cestě k opravdovému poznání svého i ostatních koní a tak i na cestě k přátelství. Je jasné, že v této filozofii vztahu člověka a koně, nemají jezdecké ambice ani soutěže místo. Hempfling z části kritizuje i imprinting a napojení koně na jezdce skrze ostatní školy, jež mají za cíl pouze využít původní koňský způsob komunikace k lidské práci nebo zábavě. U Hempflinga jde totiž především o koně samotného a o proniknutí k jeho podstatě a rozmluvě duše s duší, bytosti s bytostí.

V praxi se tato škola uplatnila již ve středověku. Rytíři nesli do boje v levé ruce štít a v pravé meč, proto jim pro ovládnání koně zbývaly jen jemné signály. Již tehdy však byl vyvinut systém řeči těla, který jezdcům umožňoval s koňmi efektivně komunikovat. Tato komunikace byla založena i na systému dominance a důvěry, kdy se kůň podřizuje jezdcovi jako svému párovému protějšku, a protože mu důvěřuje, ani by jej nenapadlo ho shodit nebo se k němu zachovat jiným zrádným způsobem. Oproti této metodě stojí širší pojetí cvičení a lámání koní, kteří byli od novověku k práci nuceni.

⁴⁰ HEMPFLING K.F.: Poznej svého koně. Nakladatelství Brázda: Praha, 2004. ISBN:8-209-0-3030-5

Taková zvířata neváhala ani na okamžik ukázat jezdcům svou převahu ve chvílích , kdy to očekávali nejméně.

Cesta k rytířství

Podle Hempflinga vnímá kůň ušlechtilého člověka podle následujících kvalit. Pokud je člověk má, kůň jej bude následovat.

1. Vytrvalost

„Člověk od koní by měl být stálý a houževnatý.“⁴¹ Takový člověk dělá to, co skutečně dělat má. Která postupuje podle vnitřní nutnosti a odhodlaně a stále postupuje.

2. Srozumitelnost

Srozumitelný je člověk, který se chová navenek s tím, jaký je uvnitř. Jakákoliv disharmonie se totiž projeví v pohybech člověka a kůň mu pak nedůvěřuje. Proto by pro něj bylo obtížné navázat v takovém případě přátelství.

3. Důkladnost a hloubka

Hloubka spojená s humorem a radostí ze života by měla být znakem opravdového rytíře, jehož bude kůň uznávat. Neměla by to však být hloubka do sebe zahleděná nebo zahořklá.

4. Síla a energie

Kdo koni na počátku odhalí svoje slabosti, může se dočkat toho, že ten pak uvěří hloubce jeho sebevědomí. Teprve když koni dáme moc nad sebou, dostaneme od něj moc nad ním. Ničím se to nepodobá vztahu jezdce coby pána a koně jako výkonného stroje nebo poddaného zvířete. Jde o partnerství.

5. Skromnost

Pravá skromnost není pokrytecká, ale vyplývá z hloubky. Nese v sobě respekt k sobě i ke koni. Kůň se pak rozhodne takového opravdového člověka přirozeně respektovat.

⁴¹ HEMPFLING K.F.: Poznej svého koně. Nakladatelství Brázda: Praha, 2004. ISBN:8-209-0-3030-5, str. 52

6. Klid

Jde o klid v duši, často vyjádřeném anglickým „peace“. Zakořeněná duš, která je stálá a sama sobě věrná.⁴² Takový klid může být předáván dál i při komunikaci s koněm.

7. Odvaha

Pravá odvaha neuznává risk „nemá nic společného s hazardérstvím.“ Jde o přiznání strachu, ale zároveň i o jeho překonávání.

8. Radost

Opravdová radost podle koní je ta, která člověku dovolí být pevný, uvolněný a „v pohodě“. Je to vzácný stav mysli, který nemá nic společného s náladou na večírcích.

9. Oddanost

Oddanost není sebezapření ani sebeobětování. „*Ve smyslu koně je oddanost jednoduchá..... „bytí, které nezní ani oddanost ani lásku, ani dobro ani zlo.“*⁴³

11. Odhodlanost

Jednání pro jednání a ne s ohledem na ambice ani plnění cílů. Pokud je odhodlanost žít stanoviskem osoby člověka, kůň se k němu připojí a dá vzniknout trvalému vztahu.

Člověk, který v sobě rozvinul tyto kvality je hoden svého koně a kůň mu jistě otevře svou mysl. Kritici Hempflingovy metody říkají, že trvá dlouho se jí naučit a je obtížně předatelná. Nicméně je to právě proto, že dávno předtím, než se člověk postaví do ohrady ke koni, musí zdokonalovat i sám sebe, aby mu ego dovolilo koni vůbec porozumět. I dlouhodobý vztah s koněm je pak vývojem obou bytostí a jejich vzájemného provázení se na společné cestě životem.

⁴² HEMPFLING K.F.: Poznej svého koně. Nakladatelství Brázda: Praha, 2004. ISBN:8-209-0-3030-5, str. 53

⁴³ Tamtéž, str. 53

2.3 Učení s asistencí koní

Pro lidský duševní růst a zrání je předpokladem neustálé učení se a rozvíjení vlastních schopností. Učení může být ustrnulé a konvenční, ale může probíhat i jiným způsobem, než jsme zvyklí ze školy, zvláště v případě intuitivních oborů, k nimž například umění a výtvarno patří. Kromě možností čerpat informace z akademického prostředí se ukazuje jako užitečné obracet svou pozornost k hluboké moudrosti přírody. Pro mnoho dnešních lidí je toto učení málo důvěryhodné, přes to je velice efektivní a jednoduché.

V následujících odstavcích bych se ráda zmínila o metodě vzdělávání a rozvoje s asistencí koní (Horse Assisted Education či Equine Guided Education)⁴⁴, která umožňuje rozvoj osobám, u nichž je nutností uvolnit a rozvinout se. Je vhodná pro osoby, pro které je náplně práce vedení kolektivu, jako jsou například i učitelé. Metoda není v České republice zatím příliš rozšířená, neboť přes zdánlivou jednoduchost vyžaduje hlubokou znalost psychologie, umění komunikace s koňmi a pedagogickou způsobilost. Spojení těchto kvalit není nejen u nás, ale ani ve světě, běžným standardem.⁴⁵

Dominance u koní

Jak už jsem zmínila v předchozí kapitole, ve stádě koní vedou ti s osobností, zkušenostmi, vůlí a důstojností, protože jen takoví vůdcové znamenají výrazné zvýšení šancí na přežití pro všechny členy stáda. Pokud se člověk chce stát pro koně vůdcem, musí jej přesvědčit, že tyto vlastnosti má. Koně intuitivně vnímají naši jistotu, rozhodnost a energii, stejně jako naše vnitřní konflikty, nedostatek jistoty, pochybnosti či povrchní předstírání. Před agresivitou utíkají, na manipulaci odpovídají neochotou a na pasivitu netečností. Reagují na to, kdo jsme, a nezajímá je, kým si myslíme, že jsme.⁴⁶

⁴⁴ EAHA; dostupné na: <http://www.horsemade.cz/show.php?page=3&sub=2&lang=1>

⁴⁵ BEDNÁŘ.F.: Učení s asistencí koní; dostupné na: <http://www.fredbednar.cz/vyberte-si/vyuka/horse-assisted-education/>; 11.6. 2011

⁴⁶ Tamtéž

Člověk podobně jako kůň touží být individualitou a zároveň součástí určité komunity. I v řadě lidských komunikačních situací je přiznávána stěžejní role neverbální komunikaci, která je pro koně naprosto přirozeným vyjadřovacím prostředkem. I zde se můžeme mnohé naučit. Kůň bezprostředně reflektuje, jak vnímá člověka. Trpělivě čeká, až k němu promluvíme ne slovy, ale autenticky ze svého srdce, až se staneme důvěryhodným vůdcem a on rád přijme naše vedení. Poskytne nám tedy okamžitou zpětnou vazbu, bez jakékoliv přetvářky.

Koně nás také nutí soustředit se a tuto schopnost dále rozvíjet. Vůdce stáda musí být vždy patřičně koncentrován. Jeho povinností je být v daném okamžiku tady a teď. S koněm musíme být vždy soustředění tento nácvik můžeme využít i jinde v životě.

Ve vztaku a komunikaci s koněm se musíme neustále rozvíjet a vytvářet nové strategie a vložit je do každodenního jednání a vytvořit z nich návik. Kůň nás totiž bude neustále zkoušet jestli jsme v postoji k němu nepolevili, nebo se něco nezměnilo a on by tak mohl eventuálně převzít vedení.

Metodický rámec vzdělání za asistence koní

Metodicky můžeme metodu vzdělávání a rozvoje s asistencí koní (Horse Assisted Education nebo Equine Guided Education) zařadit do velké rodiny zážitkové pedagogiky. Programy s asistencí koní se nejčastěji zaměřují na rozvoj komunikačních a manažerských dovedností, spolupráce a schopnosti vést, tedy na přirozené prvky interakce člověka a koně. Zároveň s těmito tématy je díky zpětné vazbě vždy silně přítomen rozměr sebepoznání, tedy uvědomování si toho jak působím, jak reaguji a nakolik je můj vnitřní pohled v souladu s tím, jak mně vnímá mé okolí.

Hlavním nástrojem vzdělávání a rozvoje s asistencí koní je konkrétní prožitek práce s koněm. Účastník kurzu dostane úkol, který se snaží splnit s prostředky a informacemi, jež má k dispozici. Po splnění či nesplnění úkolu následuje reflexe, ve které má účastník možnost zhodnotit, nakolik je jeho postup efektivní, popsat reakci koně, inspirovat se myšlenkami členů skupiny či náměty lektora, stanovit si efektivnější strategii a najít její paralely se svou každodenní praxí. V dalším cvičení má pak

účastník možnost vyzkoušet, nakolik je jeho nová strategie funkční, a ukotvit získané dovednosti.⁴⁷

Zpětná vazba pro účastníky

*“Právě fenomén okamžité zpětné vazby, kterou kůň bezprostředně poskytuje, je pro většinu účastníků nejsilnějším zážitkem. Člověk ihned vidí, zda kůň na jeho návrh reaguje s plným nasazením, s grácií a energicky, zda se změní v půl tuny zrudlé hmoty bez zájmu, nebo se poleká agresivního přístupu a raději uteče. Kůň dá člověku jasně najevo, zda mu důvěřuje a proto k němu přichází, či zda se ostražitě dívá z povzdálí a raději si drží odstup.”*⁴⁸ Tyto momenty mohou například učiteli nebo manažerovi poskytnout zásadní informace, které mu mnohdy až v tomto momentě objasní nevhodný agresivní styl vedení.

Zde je zapotřebí zkušený lektor, který účastníkovi přeloží motorickou reakci koně a její význam. Praktická zkušenost je nezbytná pro objasnění zpětné vazby koně člověku, který nemá s koňmi větší zkušenost.

Lidé snáze přijímají bezprostřední zpětnou vazbu koní a dokonce jsou ochotni své chování a postoj vůči tomuto zvířeti změnit.

V souvislosti s učením koní platí ještě jedno jednoduché pravidlo. Naše energie a pozornost musí směřovat k cíli, kterému věříme. Pak nás bude kůň rád následovat - a také lidé, které tímto způsobem vedeme.

*“Oblast vzdělávání a rozvoje s asistencí koní se u nás postupně zabydluje a nachází si svoji cestu k lidem. Tak jako řada nových metod, které k nám postupně přicházejí, musí překonávat bariéry. Zahraniční praxe nám však ukazuje, že využití koní při rozvoji a učení může být významným přínosem pro mnoho oblastí. Zájem o tento způsob učení alespoň v kruzích lidí zabývajících se koňmi vzrůstá. Málokoho totiž nechají tato nádherná a ušlechtilá zvířata netečným.”*⁴⁹

⁴⁷ BEDNÁŘ.F.: Učení s asistencí koní; dostupné na: <http://www.fredbednar.cz/vyberte-si/vyuka/horse-assisted-education/>; 11.6. 2011

⁴⁸ Tamtéž

⁴⁹ BEDNÁŘ.F.: Učení s asistencí koní; dostupné na: <http://www.fredbednar.cz/vyberte-si/vyuka/horse-assisted-education/>; 11.6. 2011

3. Kůň a jezdec jako námět umělců

Jednou z hlavních rolí zobrazení koní v uměleckých dílech je zobrazit je jak vystupovali v reálném životě. Je to role služebníka, společníka a opory člověka. Pro tyto účely byl kůň z vůle člověka zkrocen. Z tohoto důvodu mu připisujeme ctnosti a vlastnosti, které obdivujeme u lidí. Koně mnohdy popisujeme jako odvážné, věrné, inteligentní, pilné a velmi důstojné tvory. Můžeme tedy říci, že kůň se stal pro malíře a básníky ztělesněním těchto vlastností. Nesmíme, ale zapomenout na spojitost s fyzickou krásou koní, rychlostí, silou a elegancí jejich pohybů. To co nás tolik dojíká v umění a literatuře, je tedy kentaurská bytost, která v sobě snoubí všechny přednosti člověka a zvířete. Dobrým příkladem tohoto spojení je sochařský a malířský žánr jezdeckých portrétů, kde je autorita a osobnost člověka zdůrazněna tím, že je zpodobněn na koni.⁵⁰Není snad estetickým zážitkem, pozorovat jezdce a koně v dokonalé rovnováze?

V následující kapitole jsem se nesnažila o popis zobrazování koní v průřezu dějin výtvarného umění. Chci poukázat pouze na vybrané autory, kteří se tematem koně a jezdce zabývali v širším rozsahu a toto téma pro ně nebylo jen okamžitým námětem nebo prostředkem pro vyjádření. Tito autoři měli mnohdy ke koním a jezdeckví osobní vztah a kůň se pro ně v některých případech stal symbolem čehosi hlubšího. Z několika desítek autorů zabývajících se motivem koně a jezdce, jsem vybrala následujících pět, kteří mne oslovily, ztotožňuji se s jejich výtvarným projevem a stali se mi inspirací ve vlastní tvorbě.

⁵⁰ KOL. AUT. KONĚ, Velká kniha o chovu a výcviku koní. kol. aut. překl. PhDr. Jarmila Přikrylová, MVDr. Táša Husáková. CESTY:1995. ISBN 80-7181-014-2; str.47

3.1 Théodor Géricault (1791 – 1824)

Géricault je jednou z hlavních postav romantismu a ten vyznačuje ze všech jeho obrazů. Z jeho obrazů přímo sálá napětí a jeho kompozice v nás vzbuzují silné emoce. Pro svá oblíbená témata byl nazýván malířem bláznů a koní. S oblibou maloval jezdecké scény a vzhledem k tomu, že sám byl dobrý jezdec a často se pohyboval v prostředí stájí, znal výborně anatomii koně. Možná díky tomu byl tak výjimečný v zachycování dojmu dynamiky a pohybu vůbec. Jeho díla se bezpochyby stala inspirací pro jeho romantického následovníka Eugena Delacroixe.

Přes to, že Géricault trpěl tuberkulózou páteře, jezdil rád na koni, což se mu stalo osudným. Ve třiatřiceti letech zemřel na následky zranění po pádu z koně.⁵¹

Vybrala jsem obraz Husarský Důstojník, protože je prvním z Géricaultových obrazů s tématem jezdce a koně a prozrazuje jeho zájem o omění starých mistrů. Malíř se s tímto obrazem zúčastnil Salonu v roce 1812. Tento obraz sklidil velký úspěch a to Géricaulta povzbudilo k tomu, aby se tématu jezdce a koně věnoval i v následujících letech.

Obraz je výrazný dynamikou pohybu a dramatičností tématu. Výjev zachycuje důstojníka na koni uprostřed bitvy. Dramatičnost tohoto výjevu podtrhuje pohyb koně, který se vzpíná s náznakem prvního cvalového skoku a míří přímo doprostřed vřavy. Tento pohyb tvoří

dominantu diagonální kompozice celého obrazu. Vypoulené oči a doširoka rozevřené chřípí koně značí jeho úlek, strach a nepětí. Přes to je kuň ve svém pohybu sebraný a soustředěný. Jezdec na koni sedí pevně. Z výjevu je cítit, že má situaci pod kontrolou. I když se svým pohybem pravé ruky otáčí dozadu a oště v ruce levé drží povoleno, je vidět, že svého koně dokonale ovládá. Přes veškerou dramatičnost výjevu, působí jezdec vyrovnaně, důstojně a soustředěně. Z výjevu má divák pocit, jakoby hleděl do tváře hrdinovi.

⁵¹ GLENNOVÁ, M.: Théodore Géricault, 1.7.2008. Dostupné na: http://www.artmuseum.cz/umelec.php?art_id=427

3.2 Henri de Toulouse – Lautrec (1864 – 1901)

Ve svém raném díle se Lautrec věnoval kresbám a malbám koní. Možná díky prostředí ve, kterém jako mladý šlechtic vyrůstal. Jeho nejstarší obrazy zachycují projíždky a hony, také vojenské manévry, které se odehrávaly v okolí rodinného sídla.⁵² Toto téma, ale opustil po odchodu do paříže, kde ho okouzila atmosféra šantánů, kabaretů a nevěstinců. Obdivoval Degase a převzal od něj zdánlivě náhodný obrazový výjev. Další inspirací pro něj byly japonské barevné dřevorezy se svým asymetrickým

rozemístěním postav a plošným pojetím kompozice. Koncem osmdesátých let dospěl k vlastnímu stylu a jeho oblíbeným výtvarným prostředkem se stala linie. V té době začal využívat techniku litografie, protože jí považoval za nejpřiměřenější svým tématům. Ve svých dílech se vyjadřoval velkoryse a pracoval s velkými plochami. Používal nové vyjadřovací prostředky jako stříkání barvy kartáčem a dosáhl tak nových efektů. Živými, vibrujícími a těkajícími liniemi postav se někdy přiblížil až karikatuře, jindy dal svým studiím jemnou intimitu. Na sklonku života se vrátil k tématu jezdců a koní v nedokončené litografické sérii Les Courses (Koňské dostihy), kterou si u něj objednal nakladatel Pierrefort.⁵³ Z této série jsem vybrala i dílo Dostih v Longchamp z roku 1899. Lautrec se

ve své tvorbě snaží zachytit pomíjivost chvíle. Díky těkavé linii máme dojem, že se celý výjev opravdu chvěje. Krajina před koněm ubíhá a mizí do dálky a divák má pocit, jako by byl opravdu na dostihové dráze. Tento pocit podporuje i monumentální tvar koňského těla, které se perspektivně natahuje a je v kontrastu s jemnými liniemi pozadí, které se takřka vytrácejí.

⁵² SEDLÁK, J.: Henri de Toulouse-Lautrec, Odeon, Praha 1985, ISBN : 04-864-0607-5 str. 30

⁵³ KOLEKTIV AUTORŮ: Slovník světové kresby a grafiky, Odeon, Praha 1997, ISBN 80-207-0550-3, str. 53

3.3 Jan Preisler (1872 – 1918)

Preisler bajedním z prvních českých moderních malířů. Během svého studia navázal kontakt se spolkem Mánes, který byl tehdy zatím jen studentským sdružením. Od začátku se podílel na publicistické aktivitě spolku, nakreslil obálku k albu *Listy z palety* 1894 a o dva roky později byla jeho kresba *Vánek a vítr* použita na obálku prvního čísla časopisu *Volné směry*, který po několik ročníků redigoval.

Jeho tvorba byla ovlivněna hlavně impresionismem a secesním symbolismem. Vytvořil svůj osobitý styl s výjimečnými symbolistickými prvky. Inspirací mu byla také tvorba soudobých básníků, především pak Antonína Sovy, Otokara Březiny, Karla Hlaváčka a Julia Zeyera, kteří vystavěli svoji poezii i prózu na tajemném světě fantazie a jemných představ romantismu. „Preisler dokázal zobrazit nejen melancholické touhy, ale také nenaplněné erotické žádosti a podtóny, byl malířem osudových a zásadních událostí.“⁵⁴

Známým Preislerovým tématem bylo téma Černého jezera. Zde se zjasnila a uvolnila jeho paleta a vzcholí zde jeho úsilí o monumentalitu. V tomto tématu se Preisler snažil zachytit pocity moderního člověka. Zabýval se pocitem

vykořenění, touhy splynutí s přírodou, nostalgií i očekáváními, zobrazil poetické metafory lidského života tehdejší doby. Toto téma se tak stalo poetickou metaforou hlubin lidské duše.

Tento obraz ze série Černé jezero je výrazný hlavně kontrasty světla a stínu. V kompozici dotváří linie břehu. Díky citlivé hře světla a stínu se zdá, jako by bílý kůň vystupoval z obrazu. Obraz působí na diváka velmi klidně, melancholicky a přes to až depresivně. Kůň na obraze je strnulý a působí tak jako socha oproti chlapci, který se o něj opírá. Zdá se jakoby se zde kůň stával jen symbolem splynutí s přírodou.

⁵⁴ GLENNOVÁ, M.: Jan Preisler, Dostupné na: http://www.artmuseum.cz/umelec.php?art_id=353 12.6. 2011

3.5 Kuzma Sergejevič Petrov –Vodkin (1878 – 1939)

Kuzma Sergejevič Petrov – Vodkin patří k nejvýraznější a nejpůvodnější autorům ruského moderního a později sovětského umění, i když bylo jeho dílo dlouho přehlíženo. Ve své tvorbě a teoretické práci reagoval na četné podněty výtvarných směrů a představitelů ruského a evropského moderního umění. Přes to k žádnému z nich výrazně neinklinoval a zůstal v postatě sám sebou. Uchoval si svou tvář i vysoké ideové a výtvarné hodnoty i ve třicátých letech kdy leckdy čelil schematickým výkladům socialistického realismu.

Petrova-Vodkina výrazně ovlivnila ruská lidová tvorba a malíř ikon Filip Perfenyč. Zčal si utvářet hluboký vztah k ikoně a jejím výtvarným hodnotám. Zde objevil barevnou úspornost, která dala vzniknout jeho principu tříbarevnosti. V roce 1912 vytvořil jeden z jeho nejslavnějších obrazů Koupání červeného koně. Zde malíře opět inspirovala ikona a středověká ikonografie Centrem kompozice obrazu je červený kůň nesoucí jezdce. Ten připomíná středověké ikony se sv. Jiřím. Podle těchto ikon uvedl i červenou barvu koně chladnými modrými tóny v pozadí. Harmoniji obrazu doplňuje i protiklad statickosti koně s pohybem vody a řešením plochy a prostoru. Snoubí se zde tradice raně renesančních fresek a ruských ikon, neoklasické tendence a snaha o monumentální umění.⁵⁵ V tomto obraze s také kůň stává symbolem. D.Sarabjanov, Sovětský hystorik umění charakterizoval symbol takto: „...je vněm cosi z „*bolkovského stepní kobyly*“, v níž se sloučila celá minulost Ruska, jeho těžká přítomnost a to věčné, co z něho nikdy nevymizí...“⁵⁶

⁵⁵ KONEČNÝ, D.: Kuzma Sergejevič Petrov-Vodkin, Odeon, Praha 1972, str.27

⁵⁶ KONEČNÝ, D.: Kuzma Sergejevič Petrov-Vodkin, Odeon, Praha 1972, str.28

3.5 Marino Marini (1901-1980)

Mariniho tvorbu nelze beze zbytku zařadit do určitých proudů moderního sochařství. Jeho inspirací byla evropská kulturní tradice, etruské a egyptské umění a římský portrét. Sám řekl: „*Etruskům zřejmě děkuji za svou lásku ke skutečnosti, jež se projevuje ve formách, které si udržují celistvost podstaty a přece se obnovují vědomím míry, ve formách, na jejichž hladkých plochách probíhá hra světla. Zjednodušení se může skutečnosti vzdalovat jen zdánlivě – vrací se však k ní nazpět, neboť směřuje k podstatnému.*“ Ve svém díle se Marini snaží najít klíč k minulosti, kontinuitě lidského rodu, jeho vnějších podob a vnitřního světa. Snaží se vyjádřit smysl a obsah lidského života, postavit člověka a jeho bytí manifestačně do středu tvůrčího zájmu. V této souvislosti vznikají v polovině třicátých let jeho první jezdci a koně. Zbavuje se zde aktuálních významů moci a síly. V tomto námětu hledá výraz lidské prostoty, nostalgii marných cest za štěstím, vyjádření vztahu člověka ke světu. Ve svém cyklu „Jezdec a kůň“ vymezuje i okruh motivů, v nichž se snaží vyjádřit celou složitost skutečnosti.

V několika motivech a typech hledá možnosti sdělení vlastních úvah o člověku a jeho světě.⁵⁷

Tato Mariniho socha z roku 1947 působí velmi uvolněně. Jezdec s koněm jsou v klidné harmonii a přirozené rovnováze. Na rozdíl od jeho pozdějších děl z tohoto cyklu, které působí až depresivně.

Vzbuzuje ve mne i trochu melancholie. Jezdec i kůň hledí do dálky na opačné strany. Zdá se jako by Marini zachytil okamžik střetávání dvou světů v klidném rozjímání.

⁵⁷ ŠETLÍK, J.: Marino Marini, Odeon, Praha 1966

3.6 Symbol a znak v umění

Na závěr této kapitoly přidávám krátké pojednání osymbolech a znacích, protože jsou s tematem zobrazování koní úzce spjaty.

Symbol je definován jako to, co je „*arbitrárně (nahodile) spojeno s objektem*“⁵⁸. Tím se liší od ikon, které jsou objektu podobné a od indexů, spojených s objektem fyzicky. Znak, je „*něco, co zastupuje ve vědomí aspoň jednoho subjektu něco jiného než sebe sama.*“⁵⁹ Znak má již od nejstarších teorií sémiotiky dva prvky: denotát a denotant – označení dle první sémiotické teorie, *Kurs obecné lingvistiky* Fernanda de Saussure, t.j. označované a označující; nositele významu a význam. Znaky můžeme rozdělit na přirozené a umělé. Přirozené jsou ty, které s označovaným přímo souvisí. Při umělecké interpretaci je však důležitější znak umělý, který na základě přirozeného znaku překračuje to, co je na obraze nebo v textu přímo sděleno a přesahuje rámec prostého sdělení. Příznakem, přirozeným znakem je na obraze bílého koně např. to, že je jeho srst jako sníh, že je čistý, s divokým pohledem, vyděšeným výrazem. To, že asociuje pompu, královské vystupování, pokoru nebo čistotu ducha je znak umělý. Konvencí takového přiřazování koně k určitým kvalitám vzniká symbol.

Umění, ať už literární, výtvarné, či jiné něco sděluje. V rámci své specifické vypovědní hodnoty působí na vnímatele. Jedná se o takzvanou „estetickou responzi“. Informace skryté v umění jsou nesené uměleckými znaky. „*Máme-li umělecké dílo za zobrazení zážitku v esteticky uspořádaném tvaru a za prostředek mezilidské komunikace v jednotě sdělení a sdílení, nelze se teorii znaku vyhnout, byť by nám připadala příliš abstraktní a odtažitá od umělecké praxe.*“⁶⁰

Znak slouží k vyjádření psychických obsahů. To, co vyjadřuje je určitý smysl. Na obraze jsou zachyceny v podstatě jen tahy štětcem, ty však pro nás představují nějaký znak, z něhož pro pozorovatele vyplývá určitý smysl. Tím se zabývá disciplína zvaná pragmatika, zkoumající účinek uměleckého projevu na příjemce tohoto projevu. Oproti ní stojí syntaktika, analyzující znaky užití v díle, strukturu díla a jak je

⁵⁸ ECO, Umberto. *Teorie Sémiotiky*. Argo: 2009. ISBN 978-80-257-0157-7, str. 222

⁵⁹ KULKA, Jiří. *Psychologie umění*. Grada:2008. ISBN 978-80-247-2329-7, str. 196.

⁶⁰ Tamtéž, str. 199

vystavěné. Umění je obecně vzato zvláštní způsob, jak sdělit něco, co jinak zůstane nesdělitelné.

Kůň jako symbol

Symbyly vznikají historicky jako konvence určující, co určitý znak symbolizuje, jaký má ustálený význam. „Předností symbolů je, že jsou sto snést i velmi abstraktní myšlenky.“⁶¹ V praxi vztaženo k tématu této práce má symbol koně má historickém kontextu dva protipóly asociací pozitivních i negativních, řád a chaos. Vzhledem k tomu, že je symbol koně využíván po staletí, je logické, že jeden symbol může mít více významů, obzvlášť se to může projevit mezi více kulturami, kde je tento rozdíl nejvíce patrný. Zároveň mu byly přikládány lidské ctnosti, kterých se stal symbolickým nositelem. Kůň je v evropské kultuře vnímán jako silný, pracovitý, ctnostný, věrný, inteligentní, pilný, fyzicky krásný. To, že to v praxi neplatí o každém koni, nevadí. Symbol byl zobecněním vytvořen již před věky, v tehdejších magicko-mytickém pojetí světa (popsaném v díla Clauda Lévi-Strausse), kde lidé touží „porozumět něčemu z této reality, jejíž matematickou evidenci smyslové vnímání odmítá pochopit.“⁶²

⁶¹ Tamtéž, str. 206

⁶² SLAVÍK, Jan. Umění zážitku, zážitek umění (teorie a praxe artefietiky).I. díl.Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta: 2001. ISBN: 80-7290-066-8, str.166

4. Výtvarná část

V úvodních kapitolách této diplomové práce jsem se zmínila o tom co bylo prvními impulzy k tomu, abych se začala věnovat výtvarnému vyjádření svých pocitů a vztahu ke koním vůbec. V prvních okamžicích jsem jen dokola kreslila pohybové skyci koní. Snažila jsem se o zachycení pomíjivého okamžiku a pokoušela jsem se o stilizaci spíš než podrobný popis. Ale moje kresba vždy k popisu sklouzla.

V době kdy jsme si s kamarádkou pořídili vlastního koně jsem si zadávala i téma diplomové práce. Veškerou výtvarnou tvorbu jsem tedy chtěla zaměřit na konkrétního koně a vyjádření pocitů k němu.

Když oba koně zemřeli, jak už jsem zmínila v kapitole „můj vztah ke koním“, byla to pro mne obrovská rána. Po ní nastalo naprosté uzavření se do sebe sama a úplná stagnace. Nedokázala jsem se k tomuto tématu vrátit a dokonce jsem uvažovala o tom, že téma diplomové práce změním a ve výtvarné tvorbě už se ke koním nevrátím. Po dvou měsících se, ale tento pocit zlomil a prohloubila se spíš má potřeba uzavření tohoto tématu. Protože jsem toto téma nemohla zpracovávat se svým koněm požádala jsem svou další dlouholetou kamarádku Karolínu o pomoc. Asi před sedmi lety prožívala podobnou situaci, když její první kůň uhynul na infarkt a se svým druhým koněm se věnuje podobným metodám výcviku jako já, což pro mne bylo velmi důležité.

Začala jsem tedy se sériemi fotografií, ve kterých jsem se pokoušela zachytit nejen metody výcviku, ale hlavně vztah člověka a koně, jejich propojenost a celkové spojení s přírodou. Z počátku tyto fotografie působily spíše dokumentárně. První ze serií je zaměřena na pohyb koně a člověka, na nápodobu. Jak už jsem se dříve zmínila kůň zde

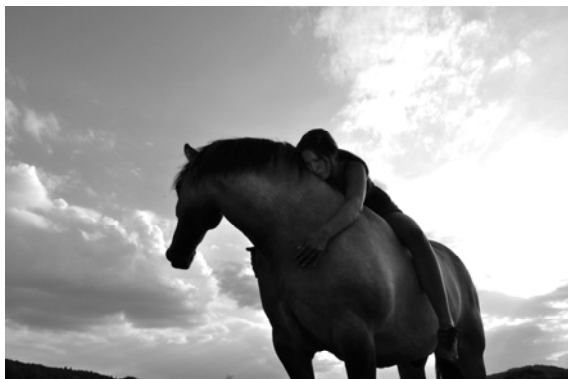
opakuje lidský pohyb nebo na něj reaguje, tím se z něj učí. Pohyb, gesto, dynamika a rytmus jsou v této křehké komunikaci jazykovým prostředkem. To vše jsem se snažila zachytit i ve fotografiích.

V další sérii se mi stala inspirací atmosféra picadera. Je to vlastně prostor, kde veškerá komunikace s koněm dostává jiný rozměr a nabývá na intimitě. Tento moment podporuje i fakt, že picadero se kterým jsem pracovala je umístěno ve stodole. Zde má kůň i jezdec potřebný klid a nerozptyluje je okolní dění. Člověk zde má i silný pocit přítomnosti jakéhosi tajemství, které je ukryto uprostřed zdí. Zde se ocitáte v jiném imaginárním světě, v centru tohoto světa jste pouze vy a kůň.

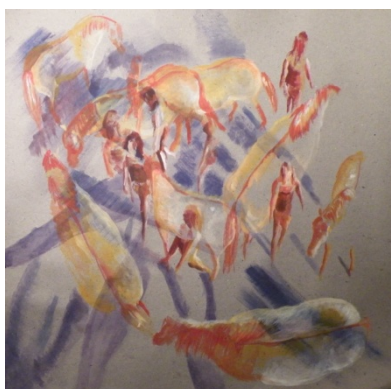

Poslední ze série je zaměřena na spojení člověka a koně v jednu bytost. V momentě kdy usednete koni na hřbet toto spojení vrcholí. Když sedíte na koni máte nad ním plnou kontrolu. Je to vlastně moment odevzdání se do vašich rukou. V tuto chvíli opravdu přebíráte plnou zodpovědnost. Kůň vám propůjčí své tělo a člověk má opravdu často pocit, že vyrostl, zesílil.

Fotografie se stala více méně předstupněm pro mé malby. Předlohou pro první z nich byla videa zachycující pohyb v picaderu, který mě opravdu fascinoval. Chvillemi tento pohyb připomíná tanec. Kůň i člověk se pohybují v kruzích pohyb je sebraný, chvílemi se zdá, že až zkrácený je to

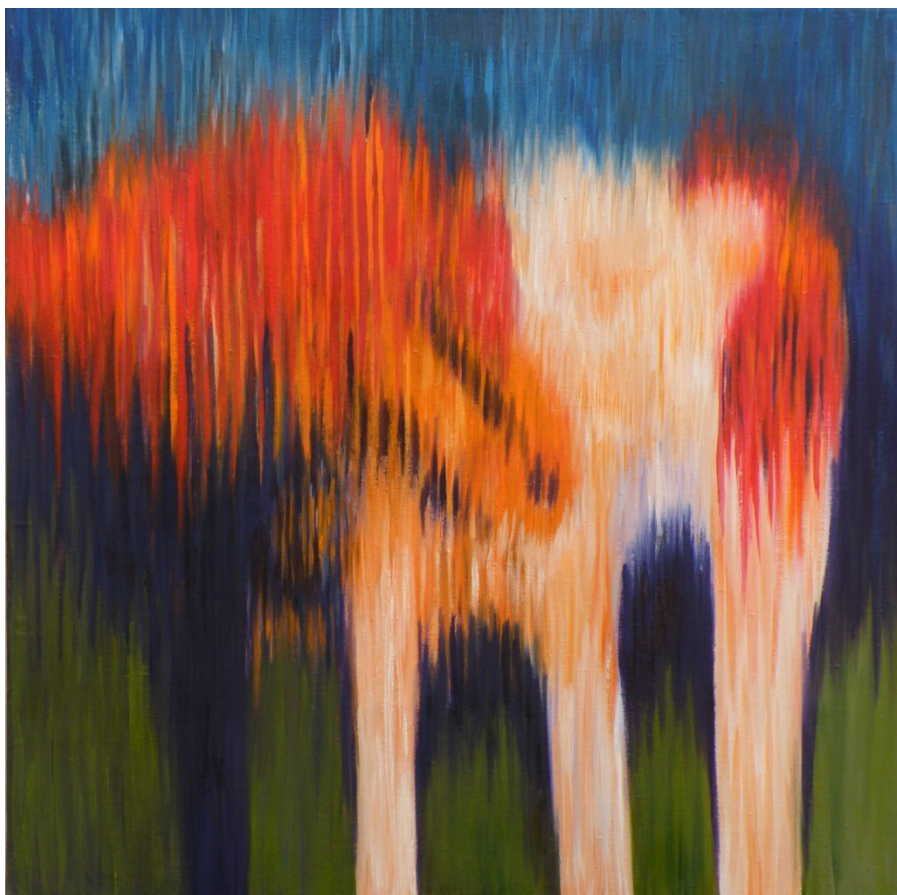
způsobeno omezeným prostorem, který udává koni i člověku rozsah maximálního rozměru pohybových figur.

Video, které jsem natáčela nad picaderem jsem následně promítala na papír ve formátu 1m x 1m. Tento formát je vlastně zmenšeninou picadera v poměru 1:10. Tyto malby jsem pojala jako kompoziční hry se záznamem pohybu. Na videích mne fascinoval nejen pohyb koní, ale i hra stínů a světél, které se pohybovaly, kmitaly po papíře a vzájemně překrývaly. Měla jsem potřebu většího překrývaly. Snažila jsem se záznamem figur a siluet dosáhnout abstraktního obrazu a propojení dvou základních prvků postavy člověka a koně. Měla jsem potřebu většího sebevyjádření. Toužila jsem po určité abstraktní formě. Proto vlastně vznikli poslední

První z nich začal vznikat asi dva měsíce po smrti našich koní. Ale moje pocity a bolest z toho, co se stalo byli ještě příliš silné a já nebyla schopná obraz dokončit a v malbě pokračovat. Proto jsem nejprve zvolila formu fotografie.

K malbě jsem se tedy vrátila až po půl roce. V malbách jsem vycházela ze svých

fotografií.

Nejprve jsem se snažila o propojení tvarů lidského těla s koněm a o splynutí dvou bytostí v jednu. Důraz jsem kladla na plošné vyjádření a velmi důležitá pro mne byla i barevnost, které v počátku vycházela z kontrastních barev fotografie.

Posléze jsem zjistila, že podvědomě promítám do obrazu sama

sebe. Své pocity ze ztráty přítele, kterým pro mne náš zrzavý kůň byl. Obraz se stal velmi osobní vzpomínkou. Vystáli v něm všechny mé příjemné a i velmi depresivní zážitky a pocity. Samotný proces malby se pro mne byl v tomto případě terapií po, které nastala nečekaná úleva.

Druhý z obrazů byl pro mne velkým problémem. Navazuje vlastně symbolicky na obraz první. Zde už kůň nebyl tolik důležitý. Nebyla důležitá jeho osobnost a konkretizace, proto vlastně hlava vystupuje z formátu a tělo je tvarově a plošně zjednodušeno. Lidská postava měla vlastně do koně částečně zapadat a splývat v některých místech, ale bohužel se mi zatím nepodařilo najít vhodný způsob tohoto propojení. Obraz se vlastně začal stávat mou sebereflexí. Vycházela jsem z prvotních zdánlivě neuchopitelných pocitů a začala je tak konkretizovat. Pořád si ale nejsem jistá, zda je tato cesta správná.

Třetí obraz je vlastně další mojí vzpomínkou na mé první pokusy komunikace s koněm. Je to vlastně okamžik, kdy jsem poprvé stála s koněm picaderu a pokoušela jsem se o napojení. Snažila jsem se vystihnout pohyb kroužícího koně kolem lidské postavy. Tento pohyb je vlastně v komunikaci s koněm zásadní, je to první kontakt. Zkouška osobnosti. V obraze jsem se pokoušela znovu o tvarové zjednodušení. Zde není tak důležitý prvek člověka a koně, jako spíše samotný pohyb a anergie vycházející z obou těl, která jsem se snažila barevným kontrastem oddělit. V tomto okamžiku nebylo důležité splnutí, ale spíše polarita. Této cestě zjednodušování bych se chtěla nadále věnovat. Měl by být patrný pouze pohyb, ze kterého už se tvary těl vytrácejí.

5. Didaktické využití tématu diplomové práce

V didaktické části bych se ráda zaměřila na propojení výtvarné výchovy s hiporehabilitací, rekondičním jezdeckým a výukou jízdy na koni vůbec. Při výuce jezdeckví v hiporehabilitačním centru se setkávám mnohdy s dětmi, které ke koním utíkají z nepříznivého rodinného prostředí nebo nezapadají mezi své vrstevníky. Mají problém s navazováním kontaktu. V dětství jsem měla podobný problém. Měla jsem vždy pocit, že mě kůň zachrání, bude mi oporou.

Když se ptám dětí jaké pocity mají při kontaktu s koňmi, toto téma pomyslné ochrany a bezpečí při kontaktu s tímto velkým, obvykle klidným, zvířetem se i u nich často objevuje. Při kontaktu s koňmi jejich zábrany opadají a při správném vedení se pro mnoho z nich stane kůň přítelem a učitelem.

Adélka, 11 let: *„ty si celej muj život a celá má duše všichni se vždycky bály tě čistit, ale já to dělala s radostí! s tebou jsou ty nejhesčí chvíle mého života a bez tebe by bylo všechno jiný, tys mě naučila pořádně klusat a dodala jsi mi odvalu si zase nacválat, po tom hnusným pádu. S tebou jsem prožila první vyjížd'ku a i když jich bylo už hodně ani na jednu v životě nezapomenu a budu jí schovávat v srdíčku navždycky, stejně jako tebe Nugy...ani nevíš jak moc tě mam ráda a co všechno pro mě znamenáš. Už žádnýho jinýho koně nebudu moct mít rád, jako tebe, zlatíčko. JSI PRO MĚ VŠECHNO!!“⁶³*
(text není upraven, dívka psala poděkování jednomu z koní v hiporehabilitačním centru)

Celé prostředí stájí a výběhů působí na návštěvníky velice příznivě. Jako by se zde zastavil čas. Na rozdíl od městského prostředí, kde většina z dětí navštěvujících hiporehabilitační centrum žije. Je zde klid. Okolo centra jsou rozmístěny výběhy, lesy a pole.

Ve stáji platí přísná pravidla, která je potřeba dodržovat. Jedním z nejdůležitějších je chovat se klidně, nedělat prudké pohyby, nekřičet. Platí zde i pravidelný časový rozvrh pro krmení, kydání a jízdu na koni. Díky těmto pravidlům se děti učí sebekázní, pořádku, samostatnosti a zodpovědnost.

⁶³ text není upraven, dívka psala poděkování jednomu z koní v hiporehabilitačním centru

Aby děti pochopili proč je tolik důležité tato pravidla dodržovat a o koně správně pečovat, seznamujeme je nejprve s přirozeným chováním koní. S tím jak kůň vnímá okolní svět. Proč se může polekat a stát se nebezpečným.

Dále je učíme pozorovat, jak spolu koně mluví. Rozeznávat jejich mimiku gesta, pohyby a zvuky, které vydávají. Učíme je tak vlastně základy přirozené komunikace.

Je velmi důležité, aby pochopili koňský jazyk a naučili se jej používat. Stejně jako s koňmi, komunikuje kůň i s člověkem. Při práci a kontaktu s nimi je důležité znát i jejich osobnost. Každý kůň má jiné povahové rysy. Vždy nám dá dopředu znát, jak se cítí nebo co se mu nelíbí, jestli je přátelsky naladěn nebo nám dává signál „*ted' se nepřibližuj!*“. Kvůli vlastní bezpečnosti je potřeba, abychom tyto signály rozpoznali a správně pochopili.

Následuje přímá konfrontace. Děti si zkouší, jak přesně na ně kůň reaguje. Vstupují do stání. Jejich prvním úkolem je přimět koně tlakem ruky a povel „ustup“, aby jim uvolnil místo vedle sebe ve stání. Když jsou příliš aktivní a horliví, kůň většinou přešlapuje z jedné strany na druhou, a když jsou příliš pasivní, reakce se nedočkají. Zde je potřeba správná míra odhodlání a přesvědčení. V této chvíli jim kůň poskytne okamžitou zpětnou vazbu.

Při osvojování těchto komunikačních dovedností opadá z dětí strach, učí se rozvaze, posilují tak své sebevědomí. Učí se i pokoře, úctě ke zvířatům a přírodě obecně.

Velkou odměnou je pro ně to, že jim kůň dovolí, aby ho vyhřebelcovali. Dotýkali se jeho srsti, případně se s ním pomazlili. Je to první vzájemná výměna pozornosti doprovázená pocitem sdílení a sounáležitosti.

Další krok v péči o koně je jeho postrojování. Pro koně je to příprava na práci a pro děti další zkouška důvěry. Postrojování koně nesmí trvat příliš dlouho. Kůň je netrpělivý a cítí, že se bude něco dít. Proto dětem ze začátku umožňujeme vyzkoušet si tuto činnost jen nasazením uzdečky, výhradně s asistencí cvičitele. Stejně jako koně jsou i děti netrpělivé a nedočkavé. Přes to se na tuto činnost musí velmi soustředit. Učíme je promýšlet a kontrolovat každou část postrojování, aby koně neporanili.

Následuje jízda na koni, což je podle mého názoru pro děti vyvrcholením. I při výcviku koní je vrchol důvěry, když vám kůň poprvé dovolí usednout na jeho hřbet.

Vždy vybíráme klidného a zkušeného koně. Děti jezdí bez sedla a drží se postroje s madly. Při první jezdecké hodině vede koně jeden z cvičitelů a druhý dítě přidržuje, aby tak zabránil případnému pádu. Děti jsou při těchto začátcích většinou vyrovnané a sedí na koni vzpřímeně a velmi pevně oproti začínajícím dospělým, kteří jsou na koni většinou křečoviti a stažení.

Jízda bez sedla je na začátcích velmi důležitá. Děti cítí celým svým tělem velmi intenzivně, každý pohyb koně pod nimi. Cítí teplo jeho těla a upevňují si rovnováhu na koňském hřbetě. Z vlastní zkušenosti vím, že tyto začátky bez sedla jsou nenahraditelné.

Jak říkají Arabové: „nejkrásnější pohled na svět, je z koňského hřbetu“.

Při první procházce děti vnímají krajinu, pravidelný rytmus koňského kroku. Pohyb jeho krku před sebou. Mohou se dotýkat hřivy a hladit koňskou šíjí. Malé děti mi často říkají: „mám pocit, jako bych vyrostl“. Na koňském hřbetě se nám zdá, že jsme opravdu vyrostli. Získáváme tak určitou výjimečnost. Učíme děti, že kolemjdoucí zdravíme první, když sedíme na koni. Lidé mají většinou pocit, že když sedíme v sedle, jsme nad nimi nějakým způsobem povýšeni. Je to dáno i historií. Na koni vždy seděl Pán. Kuň nám propůjčuje určitou moc a sílu a z jeho hřbetu vidíme i okolní svět s nadhledem.

Při počátečním výcviku klademe důraz na to, aby se děti cítili na koňském hřbetě bezpečně, vyrovnaně, spokojeně a uvolněně.

Až ve chvíli kdy mají pocit, že s koněm dokonale splývají, a stává se z nich jedna bytost, jsou připraveny na samostatný výcvik a samostatné vedení koně ze sedla.

Adélka, 11 let: „si ÚŽASNEJ koník, kterýho si jentak nikdo nezíská....taky mi to delší dobu trvalo....ale tet' už vim, že mě poznáš, když přijdu a slyším to tvoje jemný zaržání...a hned mě celou vožužláš :) Jezdit na tobě byl vždycky můj sen a tet' si ho plnim čím dál tím víc....mam tě ráda ;)“⁶⁴

⁶⁴ text není upraven, dívka psala poděkování dalšímu z koní v hiporehabilitačním centru

Veškerý čas strávený v blízkosti koní je pro děti psychickým uvolněním. Toto uvolnění se násobí ve spojení s výtvarnou výchovou, při které mají děti možnost své pocity vyjádřit. Výtvarný projev jim umožňuje zklidnění a soustředění se na zadaný úkol a vyrovnání se se sebou samými. Pohybovala bych se s dětmi na pomezí arteterapie a artefiletiky. Při hodnocení a rozboru bych byla velmi opatrná, vzhledem k tomu, že nejsem vyškolená v těchto oborech.

Výtvarnou řadu jsem připravovala tak, aby doplňovala a reflektovala celý průběh tohoto počátečního výcviku. V této fázi se děti s koňmi pomalu seznamují a objevují tak nejen nový pohled na okolní svět, ale hlavně sebe sama. Proto je řada rozdělena do třech tematických celků.

6. Didaktická část

6.1 Výtvarná řada pro věkovou skupinu 9-12 let

Kůň a jeho svět - jak kůň vnímá prostředí, ve kterém žije? Vnímám ho stejně?

1) Čich

Motivace: Čichem dovedou koně rozpoznat pachy či vůně na vzdálenost několika desítek metrů. Díky čichu se kůň orientuje ve tmě, v mlze nebo hustém lese. Čich koně varuje před nebezpečím. Také rozpoznává jeho pomocí i příslušníky stáda nebo člověka, který se o něj stará. Podle pachu kůň vycítí i různé psychické stavy příslušníků stáda (když má kůň strach, je nervózní nebo nemocný, potí se - zbytek stáda pot cítí, zpozorní a reagují tak na nebezpečí nebo napětí, podobně vycítí i strach člověka). Představ si, že jsi kůň a zkus popsat, jak například voní tráva, les a jehličí, jinak voní seno nebo oves, jakou vůni mají otruby, jak to voní ve stáji, nebo jak páchne/voní hnůj. A jak vlastně voní kůň nebo jak může vonět člověk, který se bojí a nebo je přítel? Jak to může vypadat, když se pachy překryjí a slečna od koní použije silný parfém nebo koně postříkáme repelentem?

Přidaná hodnota: smyslový zážitek, výtvarné vyjádření pocitu

Výtvarný problém: asociativní barevnost, synestezie

Výtvarná kultura: abstraktní umění, surrealismus

Výtvarná technika: kombinace technik, akvarel, tužka, tuš

Reflexivní otázky: Není spektrum možností moc široké? Možná moc příkladů, kterými budou zahlceni. Ubrat v motivaci, aby nebyli svázaní příklady a vymysleli si vlastní?

2) Sluch

Motivace: Na velké vzdálenosti kůň rozpozná i jemný šelest. Velký hluk je pro koně velice nepříjemný a kůň se může i polekat. Uši jsou pohyblivé a kůň je podle přicházejícího zvuku natáčí. Když kůň vycítí blížící se překážku, kterou nemůže vidět, začne frkat a podle odrazu zvuku rozpozná jak je překážka daleko a jaké má

rozměry. Zaposlouchej se velmi pozorně do zvuků, které slyšíš okolo sebe a pomocí linií, bodů nebo ploch se pokus vyjádřit, jaký je zvuk cvrčka v trávě, listí šumícího ve větru. Jak zní klapot podkov na dlažbě, hlasy lidí ve stáji. Jaký hluk vydává traktor se slámou, nebo automobil jedoucí po silnici za stáji. Soustřeďte se na rytmus, hlasitost, intenzitu zvuků.

Přidaná hodnota: smysly koní, zoologie, asociace

Výtvarný problém: vyjádření rytmu, hlasitosti, ostrosti zvuku pomocí linií bodů ploch

Výtvarná kultura: Hans Hartung, Vladimír Boudník, Jean Foutrier

Výtvarná technika: kresba dřívkem a tuší, rudkou, tužkou

Reflexivní otázky: možná podobný úkol jako ten předchozí a s tím souvisejí i reflexivní otázky. Nevěděl bych, jak přesně ty vjemy přepsat – složitost. Možná více vysvětlit výtvarnou část.

3) Hmat

Motivace: Pro ohmatávání používají koně velice citlivý horní pysk a hmatové chloupky na něm. Pomocí pysku prověřují potravu, předmět nebo se jím vzájemně dotýkají. Hmatem také pozná kůň, na co šlape, po jakém povrchu jde. Cítí jak ho hladí člověk nebo že na něm sedí moucha a šimrá ho. Sáhni si do kbelíku s ovsem, granulemi nebo otrubami. Zujte se a projděte se bosí po trávě nebo po cestě, která vede ke stáji. Pohlad'te kamaráda nebo ho pošimrejte stéblem trávy. Lehněte si do trávy nebo sena, ponořte ruku do pilin Jaký je to pocit? Pokuste se své pocity slovně popsat na papír. Jeden z nich si vyberte a zkuste ho výtvarně vyjádřit.

Přidaná hodnota: smysly koní zoologie, asociace

Výtvarný problém: plastické vyjádření haptických vjemů, trháním řezáním, muchláním a lepením papíru

Výtvarná kultura: Kurt Schwitters, Lucio Fontana, akční malba

Výtvarná technika: papírmašé, modelace papíru

Reflexivní otázky: časové rozvržení, dobrý timing?

4) Zrak

Motivace: zrakem vidí kůň zpomaleně veškerý pohyb, vidí ploše, takže nepozná, jestli je před ním stín nebo díra v zemi. Před sebou a za sebou má slepý úhel, a zrakem obsáhne téměř celých 360 okolo sebe. Prohlédněte si krajinu okolo sebe a pokuste se ji namalovat tak, jak jí vidí kůň.

Přidaná hodnota: rozvinutí představivosti, variabilní myšlení

Výtvarný problém: imaginativní krajina

Výtvarná kultura: Paul Sérusier, Oskar Kokoschka

Výtvarná technika: malba temperou

Reflexivní otázky: možné je sklouznutí k estetizování a malování krajinky jak ji vidím já a nikoli kůň – více hlídat.

Stádo a komunikace mezi koňmi

1) Stádo – jedna velká rodina

Motivace: Vysvětlení hierarchie stáda. Četba z knihy Montyho Robertse – *Muž, který naslouchá koním*. Pozoruj jak se chovají koně v ohradě. Vytvoř si vlastní systém značek (jako v mapě) a jejich pomocí zaznamenej jejich pohyby ohradě na papír. Zapisuj si jak se koně na pastvině pohybovali. Kde se zastavily, kde se pásly, drbaly se, kde popošli o kousek dál, nebo si hrály a běhaly. Podle jejich chování se pokus určit, kteří koně spolu kamarádí nebo, který z nich stádo vede a jak se k sobě ve stádě chovají. Nasbírej si na pastvině různé druhy trav a rostlin, které na ní rostou. Vytvoř si vlastní pastvinu a do ní vlož všechny svoje zápisky a zakresli mapu pohybu.

Přidaná hodnota: rozpoznání hierarchie stáda, hra, experiment

Výtvarný problém: schéma a záznam pohybu koní, umístění několika prvků do formátu, kompoziční varianty, variabilnost řešení

Výtvarná kultura: Anselm Kiefer

Výtvarná technika: tisk přírodních materiálů doplněný textem a kresbou

Reflexivní otázky: náročný úkol, opět je možný problém s časem, možná by stálo i za to úkol rozdělit a pracovat na něm průběžně?

2) Koňská řeč

Motivace: Aby se koně mohli mezi sebou ve stádě dorozumívat mají svou vlastní řeč, podobně jako lidé. Jejich řeč je tichá, málokdy se koně ve volné přírodě projevují hlasitě, aby je nenapadli predátoři. Jejich řeč je vlastně řeč těla, komunikují svými pohyby, postavením těla, mimikou. Řeč koní někdy vypadá jako tanec, když krouží okolo sebe nebo se prohánějí po výběhu a vyhazují. Pozorně sledujte koně při lonžování, vyzkoušejte si jak reaguje na vaše pohyby. Jan málo stačí aby jste koně zastavily nebo přiměly k pohybu? Pozorně sledujte rytmus jeho kroku, klusu nebo cvalu. Zahrajte si na koně a vyzkoušejte si jejich řeč těla.

Přidaná hodnota: nonverbální komunikace, herecká etuda

Výtvarný problém: vyjádření rytmu, gesta otiskováním a destrukcí hlíny

Výtvarná kultura: Karl Otto Götz, gestická malba

Výtvarná technika: modelovací hlína

Reflexivní otázky: budou mít artefakty výtvarný výraz, je potřeba?

3) Osobnost koně

Motivace: Každý kůň má jinou povahu a nenašli bychom koně, kteří jsou stejní, ať už povahově nebo vzhledově. Někdy můžeme poznat povahové rysy podle vzhledu (čtení z knihy K.F. Hempflinga: Poznej svého koně - Hra s 26 kartami). Některý kůň je plachý a lekávký, jiný je hrdý, odvážný. Někteří se chovají jako ochranitelé nebo učitelé. Další z nich jsou skeptičtí nebo flegmatictí (vysvětlení pojmu). Jejich povahu nám může prozradit vzhled, tělesné proporce. Vyber si ve stáji koně, kterého znáš a vytvoř jeho portrét tak, aby odpovídal i jeho povaze. Vlastnosti můžeš vyjádřit i pomocí různých barev.

Přidaná hodnota: charakteristika koně, anatomie koňského těla

Výtvarný problém: portrét koně, skládání různých prvků do jednoho celku

Výtvarná kultura: Gericault, Delacroix, Salvator Dalí, Josef Čapek

Výtvarná technika: koláž doplněná malbou a kresbou

Reflexivní otázky: Hlídat a radit, aby z koně nebyl třeba kočkopes...

Já a kůň

1) Koňský domov - stáj

Motivace: Když lidé koně domestikovali (vysvětlení pojmu) a začali ho využívat pro práci a sport, vytvořili mu také nové prostředí pro život. Novým domovem se stala stáj. Je to místo, kde se kůň musí cítit dobře a bezpečně. Stáj také musí odpovídat jeho fyzickým potřebám (rozměr boxu; druh podestýlky: piliny, sláma; míra podestýlky – hluboká x jednovrstvá). Kydáním se stáj udržuje v čistotě, aby koně nebyli nemocní. Ve stáji musí být pravidelný režim tzn. ranní krmení, kydání, polední krmení, večerní vyčištění stáje, večerní krmení. Popište jako v deníku jeden den, který jste strávili ve stáji. Situace, které pro vás byly nejvíce zajímavé nakreslete a připojte text.

Přidaná hodnota: hra, pojem komix – dobrodružný příběh tištěný ve formě sešitového románu nebo časopisu, serie obrázků doplněna krátkým textem, péče o koně, práce ve stáji

Výtvarný problém: Výtvarný komentář, komix

Výtvarná kultura: Pop-art, Karel Saudek

Výtvarná technika: lavírovaná kresba, doplněná textem

Reflexivní otázky: možná by opět stálo za to v tom deníku pokračovat. Co s jedním dnem? Nebude to škoda? Neuzavřené?

2) Hřebelcování

Motivace: Jaké to je hladit a hřebelcovat srst koně? Je hladká, někde jsou výry chlupů, ocas a hříva jsou hrubší a dlouhé. Každý kůň je jinak barevný a jeho srst se leskne a střídá barevné odstíny. Vytvoř koňskou srst tak, aby bylo příjemné se jí dotýkat.

Přidaná hodnota: haptický zážitek, péče o koně

Výtvarný problém: vyjádření rytmu, struktury

Výtvarná kultura: Nancy Graves

Výtvarná technika: modelace a lepení papíru, vlny, provázků

Reflexivní otázky: možná snaha a tendence k naturalistickému výtvoru. Hlídat si nadhled.

4) **Postroj – oblek pro koně**

Motivace: Než jdeme s koněm pracovat, musíme ho také řádně postrojít (obléci).

Každý koňský postroj je přizpůsobený činnosti, kterou bude kůň vykonávat (různé, postroje pro záprah těžký x lehký, různé typy sedla a uždění pro western, parkur, drezuru, endurance, millitari, atd...). Postroj musí být ušitý koni na míru tak, aby seděl a neubližoval mu, neodíral a netlačil ho ani při velmi náročné práci a velké zátěži.

Koně ale neoblékáme jen do postroje. Dáváme jim čabraky (ušanky), aby je neobtěžovali mouchy. Oblékáme je do letních dek, které odvádějí pot po práci nebo zimních dek, které brání prochladnutí při velkých mrazech. Líbí se ale koni jeho oblek? Představ si, že jsi kůň. Navrhní pro sebe oblek (postroj), který by ti nejlépe seděl a vyhovoval tvé oblíbené činnosti, byl ti pohodlný, neomezoval tě při pohybu a hlavně by se ti líbil. Zahraj si na koňského návrháře. Oblek vytvořte z papíru, látek a dalších materiálů. Udělejte si modní přehlídku a popište funkce, výhody a nevýhody, které oblek má.

Přidaná hodnota: sedlářství, móda, empatie

Výtvarný problém: návrh obleku, estetika x komfort

Výtvarná kultura: Stelarc, Hussein Chalayan, modní značky a návrháři

Výtvarná technika: libovolný materiál (látky, papír, igelit)

Reflexivní otázky: Možnost překombinování použitých materiálů.

5) **Kentaur**

Motivace: Řecké báje a pověsti – Kentauři. Jízda na koni bez sedla.

Zavřete oči, uvolněte se a sed'te vzpřímeně, jako by jste byli loutky na provázku, který vás vytahuje vzhůru. Ramena, bedra a nohy máte uvolněné. Cítíte teplo a každý pohyb koňského těla, které vás unáší. Přiložte obě nohy ke koni. Cítíte jak se kolébá a střídavě se dotýká vašich nohou? V tomto okamžiku spolu srůstáte a měníte se v jednu bytost. Aby jste koně mohli dobře ovládat musíte nejprve srůst a naučit se automaticky vnímat jeho pohyby. Stáváte se jednou bytostí.

Podívejte se do vašeho stínu. Jak tato bytost vypadá? Co cítíte a jak se cítíte?

Přidaná hodnota: řecké báje a pověsti, rovnováha, balance

Výtvarný problém: vyjádření pocitů, silueta, stylizace

Výtvarná kultura: Jean Metzinger, abstraktní malíři

Výtvarná technika: suchý pastel kombinovaný s tuší

Reflexivní otázky: problém s přílišnou konkretizací?

6) Modlitba koně

*Nasyť mne, pane, napoj mne
a dej mi čistou, prostornou stáj,
když skončena je denní práce.
Mluv se mnou, neboť Tvůj hlas
mi nahrazuje otěže.*

*Budeš-li ke mně laskavý,
budu Ti sloužit s radostí
a najdeš místo v mém srdci.
Netrhej otěžemi, prosím,
nesahej po biči, jdem-li kupředu.*

*Dej mi čas,
abych pochopil Tvůj záměr.
A nebij mne, když Ti nerozumím.
Neměj mne za nepozorného,
když nesplním Tvou vůli*

*- možná že sedlo, nebo podkovy
nejsou v pořádku.*

*Neuvazuj mne příliš krátce
a nestříhej mi ocas,
který je mou jedinou zbraní
proti mouchám a komárům.*

*Až poznáš, že se mé dny krátí,
až Ti již nebudu moci sloužit,
můj milovaný pane,
nenech mne, prosím, hladovět
a mrznout a neprodávej mne.
Bud' tak dobrotivý
a připrav mi rychlou, milosrdnou smrt.
Bůh se Ti odmění zde i na věčnosti*

Motivace: Text si přečtěte a zamyslete se nad ním. Zahrajte si s významy textu motlitby přeházením slov. Zkoušejte různé varianty. Dále se zamyslete nad tím co si kuň přeje od nás lidí?

Co by jste si vy jako kuň od svého majitele přáli a proč?

- Sepište svá přání na papír. Vyvěste je ve stáji, aby jste je měli pořád na očích.
- Společně se svými kamarády sepíšte slib koni jako odpověď na jeho modlitbu. Vyvěste ho spolu s motlitbou stejně jako přání ve stáji.

Přidaná hodnota: Vztah člověka a koně, empatie, typografie

Výtvarný problém: interpretace textu, velikost, rozměry písma, překlápění

Výtvarná kultura: František muzika, krásné písmo, kaligrafie

Výtvarná technika: Tisk z papírové koláže

Reflexivní otázky: stanovit typografická pravidla

6.2 Reflexe a realizace úkolu

Úkoly jsem realizovala v hiporehabilitačním středisku HSO FALCO. Zde mají děti přímý kontakt s koňmi a pravidelně na nich jezdí. Děti, se kterými jsem pracovala znám již dlouho, vzhledem k tomu, že je učím jezdit na koni. Dochází pravidelně do centra každý víkend a tvoří skupinu 4 - 5 dětí ve věku od 9 do 12 let (centrum navštěvuje více dětí, ale během roku nemůžeme v jeden den plně pracovat s většími skupinami, kvůli bezpečnosti a vyčerpání koní s výjimkou letních prázdnin, kdy centrum pořádá týdenní dětské tábory.) Některé děti navštěvují centrum i během týdne.

Jako první úkol jsem vybrala úkol **Kentaur**, vzhledem k programu, který byl ve stáji pro děti připraven. Skupinu dětí tvořili tři dívky (pro nemoc se dvě omluvily). Dvě z dívek navštěvují centrum delší dobu, třetí začala před několika týdny. Motivací pro výtvarný úkol byla jízda na koni. Nejmladší z dívek jezdila na koni bez sedla, dvě starší už se sedlem, vzhledem k pokročilejšímu stádiu výcviku.

Děti se při jízdě měli soustředit na koňský pohyb. Na to, aby správně na koni seděli, uvolnili se a zklidnili, aby co nejdříve měli pocit, že jsou s koněm srostlí. Chtěli jsme po nich, aby se dívali do stínu sebe a koně a učili je tak kontrolovat, že sedí správně, jsou narovnaní, nepředklánějí se a ani nezaklání. Ukazovali jsme jim různá cvičení a kontrolu rovnováhy. V krátkosti jsme jim připomněli řeckou mytologii a vznik pověsti o Kentaurech.

Jezdeckou hodinu jsme zkrátily na 20 minut – 30 minut. A po ježdění je nechali chvíli odpočinout, aby se hned nemuseli soustředit na další úkol a nebyli unavené. Po pauze jsem jim v krátkosti vysvětlila, co znamenají pojmy asociace, kompozice, výtvarný jazyk a jak mohou pracovat s liniemi, body nebo plochou. Jejich úkolem bylo popsat svoje pocity, když sedí na koni, co všechno vnímají? Rytmus kroku, teplo koňského těla. Předháněly se s odpověďmi. A kontrolovaly, jestli jejich pocity byli stejné, jako u jiných dětí.

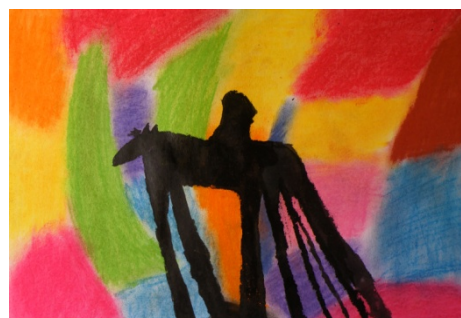
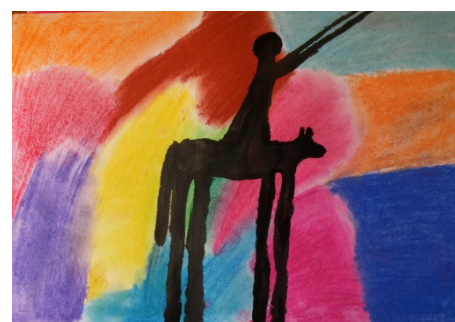
Následně měly své pocity a vjemy barevně vyjádřit na připravenou čtvrtku. Používaly suchý pastel, aby jej mohli mazat a práce byla rychlejší. Následovalo krátké vysvětlení

rozdílů mezi teplými a studenými barvami. Dvě z dívek se do práce pustili okamžitě a soustředili se především na své pocity. Střídali poměrně rychle jednu barevnou plochu za druhou. Třetí nad prázdným papírem velmi dlouho přemýšlela, a zkoušela různé tahy křídou. Týden před tím se s ní splašil kůň, ale situaci perfektně zvládla jako zkušený jezdec. Řekla, že si tento okamžik přesně vybavuje. Cítila se celou dobu neklidně a pozorně vnímala i jak se pod ní kůň chová. Sledovala každé přešlápnutí a otočení, i když se to stalo velmi rychle a během pár vteřin. Z vlastní zkušenosti vím, že když se jezdcí stane něco takového je následně schopen celou situaci přesně popsat. Vzpomínám si na okamžiky, kdy se mi stalo něco podobného a vidím je jako zpomalený film dodnes, i když se staly před deseti lety.

Ve druhé části úkolu, si měli vybavit, jak vypadal jejich stín a měli nakreslit okamžik, kdy s koněm splývají v jednu bytost. Chtěla jsem po nich, aby se nezaměřovali na detaily a nakreslili jen siluetu. Ze začátku jim to dělalo veliké problémy. Bylo pro ně velmi důležité, nakreslit koně tak jak přesně vypadá. Šli jsme se znovu podívat do výběhu, jak vypadá koňský stín. Nakonec se jim povedlo odpoutat od podrobného popisu, ale trvalo to poměrně dlouhou.

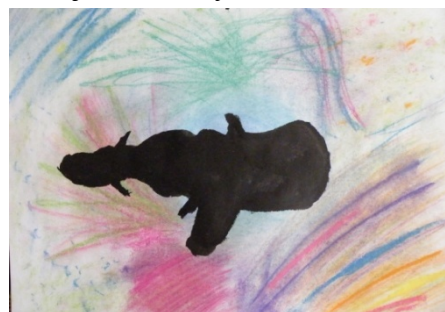
Už v průběhu práce jsem si všimla že se v jejich siluetách objevuje to co před chvílí zažili na koňském hřbetě. Nejmladší dívka nakreslila sama sebe jak na koni vyrostla, nejprve z koňské siluety vystupovala jako malý výrůstek. Pak ale kresbu předělala, a nakreslila se o hodně větší oproti koňskému tělu a se zdviženýma rukama.

Druhé z dívek jsme po dobu jízdy opakovaly, aby se nepředkláněla, protože má potom problém s rovnováhou, bojí se, že spadne a v tu chvíli úplně ztuhne. Měla se do koně pořádně posadit, trochu zaklonit a uvolnit se. Řekla jsem jí, ať si představí, že chce s koněm srůst a ponořit se do jeho zad. I na jejím obrázku byla postava zakloněná a vypadala, jako když se vpíjí do siluety koně. Třetí dívka (ta se splašeným koněm) nakreslila koňský stín ze shora. Z dětí je jako jezdec nejzkušenější. Při hodině měla za úkol zavřít oči a přestavit si, že pod ní kůň

zmizí. Měla říct, kam spadne, jestli do strany nebo přímo dolů (tímto jednoduchým přirovnáním si jezdci ověřují, jestli na koni sedí správně; když jde kůň rovně, jezdec by měl mít pocit, že padá přímo dolů; když kůň zatáčí, měl by jezdec padat do strany). Její kůň jel v tu chvíli rovně a i ona měla pocit, že padá dolů. Na obrázku, ale postava padala doprava.

Ptala jsem se dětí, jestli záměrně nakreslili, to co dělali při jízdě na koni. Odpověděli ano, protože tyto okamžiky pro ně byli, podle jejich slov, na koni nejdůležitější. Třetí dívky jsem se ptala, proč její postava padá z koně doprava, když při jízdě měla správně pocit, že padá dolů. Svou logickou reakcí mne naprosto uzemnila. Řekla: „Vždyť je to přeci stín. Sluníčko svítlo z jedné strany.“
Když si pro děti přijeli rodiče. Vesele jim vyprávěly, co vše u koní to dopoledne dělaly a s obrovskou pýchou ukazovaly své výtvary.

Jako druhý úkol jsem vybrala úkol **Zrak**. Po úvodní motivaci vysvětlení problematiky koňského zraku se děti pustili do práce. Jako motiv krajiny si vybrali nedaleký výběh. Šli si výběh znovu prohlédnou aby se ujistili jak vypadá krajina kde jsou stromy a keře co všechno ve výběhu mohou vidět. Po návratu ke stájím se pustili do práce. Úkol byl společný a tak chvíli trvalo než si ve skupince rozdělili kdo bude co malovat. Mým původním záměrem aby krajinu kreslili tak jak jí viděli před sebou, ale děti měli neustále tendence kreslit výběh z nadhledu. V obrázku se tato tendence projeví nakonec tak, že ohrada výběhu je celá zakreslená shora a stromy tráva, keře a kůň jsou namalovány ze strany. Kůň v obrázku neměl původně figurovat, protože koněm se měli stát děti sami, ale jeho přítomnost byla pro děti tak důležitá, že jsem jim v jeho zakreslení nebránila. Živě nad obrázkem debatovali a přemýšleli jak vidí tedy kůň stíny a čeho se může bát. Nakonec se snažili všechny stíny stromů a keřů zobrazit jako strašidla, která mohou pro koně znamenat pomyslné nebezpečí. Barevné čáry a šmouhy jsou brouci a motýli, protože kůň dovede zaznamenat i ten pro nás nejméně znatelný pohyb. Černá šipka před koněm a pruh za ním je místo kam nevidí. V počátku malby pečlivě rozvažovali kompozici a předkreslovali, kde budou stromy a keře.

Dokonce se chvíli přeli o místě, kde stojí ve výběhu jabloň a šípkový keř. Velmi mne překvapilo s jakou systematičností postupovali a jak si velmi rychle bez hádek určili role ve skupině. Úkol je očividně bavit. Dívky se navzájem chválily a povzbuzovali v další tvorbě. Překvapila mě i jejich snaha o rozmazání vzdálených stromů a míst v horní části obrázku kde výběh končil. Podle jejich slov tam kůň už neviděl, ale ohrada byla ostrá, protože jí měl ve výšce hlavy (kůň zaostřuje na vzdálené věci pomocí polohy hlavy). Jejich potřeba koně samotného konkretizovat vyvrcholila, tím že ho pojmenovali Nugeta (jeden z koní v hiporehabilitačním centru). Napadlo mne jestli jsem neměla úkol více specifikovat a hnát více k abstrakci. Nejsem si ale jistá, jestli tento chťič po konkretizaci a zosobnění koně úplně potlačovat.

Třetí úkol, který jsem s nimi vyzkoušela byl asi nejvíce problematický jak pro mne tak pro děti. Byl to úkol **Osobnost koně**. Po motivaci a čtení z knížky se děti vrhly do práce. Myslím si, že v motivaci samé problém nebyl. Reagovali na ní s nadšením, pořad si prohlíželi obrázky koní a chodili se dívat na koně ve stáji. Problém byl s časovým uspořádáním úkolu. Od obrázků a koní jsem je nemohla odtrhnout. Neustále zkoumali jestli povahový popis koní sedí i na koně ve stáji a živě se dohadovali.

Asi největší problém nastal s technikou. Děti měly velkou nechuť ke koláži, bylo na nich vidět, že představa tvorby portrétu sestavováním různých obrázků koní je moc nenadchla. Pořád mne přemlouvali abych jim dovolila koně nakreslit. Řekla jsem jim tedy ať si představí na co kůň, kterého budou kreslit, myslí, co má rád a co ne a ať se tyto věci pokusí do obrázku nakreslit nebo napsat. (Představa, že budou kreslit pouze fyziognomickou podobu koně tak, aby odpovídala jeho povaze, se mi zdála nemožná a velmi obtížná). V této chvíli už bohužel nebylo moc času na práci a pro děti si přišli rodiče. Děti tedy odcházeli zklamané z toho, že portréty nazpracovali tak důkladně jak chtěli a projevovali, zájem si úkol zopakovat. K tomu bohužel nedošlo z časových důvodů.

Ráda bych celou výtvarnou řadu odučila znovu během letních prázdnin na jezdeckém táboře který pořádá HSO Falco.

7. Závěr

V průběhu práce jsem začala dospívat nejen k vlastní sebereflexi, ale po smrti našich koní ve mne vyvstala potřeba toto téma nějakým způsobem ukončit a na čas postupně opustit.

Vlastnit koně a pečovat o něj je obrovský závazek, nikdy jsem tohoto závazku nelitovala, ale dospěla jsem k názoru, že je na čase posunout se dál a možná i poněkud jiným směrem.

V teoretické části jsem měla možnost seznámit se s koněm jako válečnou zbraň i průvodcem rytířů a jeho rolí v historii. Díky tomu jsem získala určitý nadhled a mohla jsem tak poodstoupit od velmi osobního vnímání těchto zvířat.

Dále jsem mohla odkrýt a zkoumat nové možnosti využití koní ve vzdělávacím procesu. V didaktické části jsem se tak pokusila propojit výuku jezdeckví a hiporehabilitaci s výtvarnou tvorbou. Děti i dospělí, kteří přijdou s koňmi do kontaktu v sobě často objevují něco nového, co určitě stojí za to zachytit, například fotografií, nebo kresbou. V připravené hodině, která spojuje výtvarno a kontakt s koněm je možné dospět hloub k vlastnímu reflektivnímu projevu než ve stejném čase bez přítomnosti tohoto zvířete. Od koní se můžeme učit lecos o sobě a zkoušet tyto nové vjemy zachytit. V realizaci výtvarné řady jsem dokladovala, jak tato praxe rozvíjí dětskou skupinu a jak dětem otevírá nové možnosti sebereflexe.

V praktické části jsem tyto postupy aplikovala sama na sebe. Výsledkem je série maleb a fotografií koní, které zachycují nejen krásu jejich pohybu nebo smutek z jejich ztráty, ale i mé rozpoležení v okamžiku, kdy se s nimi setkávám a to nezávisle na použité technice. Bylo by zajímavé a dobré pozorovat, kdyby se tato nevšední pedagogická i umělecká praxe rozšířila a dovolila stále více lidem zažívat to dobré, co vychází z průniku výtvarné výchovy, vizuálního uměleckého projevu, hippoterapie, jezdeckví.

8. Bibliografie

- BORECKÝ Vladimír; Imaginace a kultura. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-162-5.
- BRONOWSKI, Jacob; Vzestup člověka. Překl. J. Davidová-Moserová. Praha: Odeon, 1985. ISBN: 01-029-85
- DUŠEK, J.; Chov koní. Brázda, 1992. ISBN, 80-209-0352-6
- ECO, Umberto; Teorie Sémiotiky. Praha: Argo, 2009. ISBN 978-80-257-0157-7
- ECO, Umberto; Meze interpretace. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-0740
- FULKOVÁ, M., NOVOTNÁ, M. Výtvarná výchova pro 6. a 7. ročník základní školy a víceletá gymnasia. Praha: Fortuna, 1999. ISBN 80-7168-591-7
- HEMPFLING, K., F; Tanec s koňmi. Praha: Brázda 2003. ISBN: 80-209-0351-8.
- HEMPFLING, K., F; Poznej svého koně. Praha: Brázda, 2004. ISBN 80-209-0330-5
- KOL. AUT. KONĚ, Velká kniha o chovu a výcviku koní. kol. aut. překl. PhDr. Jarmila Příkrylová, MVDr. Táňa Husáková. CESTY: 1995. ISBN 80-7181-014-2
- KOLEKTIV AUTORŮ. Slovník světové kresby a grafiky. Praha: Odeon, 1997. ISBN 80-207-0550-3
- KONEČNÝ, D.: Kuzma Sergejevič Petrov-Vodkin. Praha: Odeon, 1972
- LEVITT, D., STEPHEN J. D.; Super Freakonomics: Global Cooling, Patriotic Prostitutes, and Why Suicide Bombers Should Buy Life Insurance, London: 2009. ISBN-13: 9780060889579
- KULKA, J.; Psychologie umění. Praha: Grada Publishing, a.s., 2008. ISBN 978-80-247-2329-7
- MAHLER, Z.; Člověk a kůň. Dona, 1995. ISBN: 80-85463-52-0
- PIJOAN, JOSÉ; Dějiny umění 7. Praha, 2000. ISBN 80-7176-764-6.
- PIJOAN, JOSÉ; Dějiny umění 8. Praha, 2000. ISBN 80-7176-764-6.
- ROBERTS, M.; O koních a lidech. Ikar. ISBN: 978-80-249-1425-1
- ROBERTS, M.; Průvodce nenásilným výcvikem koní, Ikar, Praha 2005; ISBN 80-249-0584-1
- ROESELVÁ, Věra; Linie, barva a tvar ve výtvarné výchově. Sarah, Praha: 2004 ISBN 80-902267-5-2

ROESELOVÁ, Věra; *Námět ve výtvarné výchově*. Sarah, Praha 1995. ISBN 80-902267-2-8

SEDLÁK, J; *Henri de Toulouse-Lautrec*. Praha: Odeon. 1985. ISBN

ŠETLÍK, J.; *Marino Marini*. Praha, Odeon 1966

SLAVÍK, Jan; *Umění zážitku, zážitek umění (teorie a praxe artefietiky)*.I. díl.

Praha:Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta:,2001. ISBN: 80-7290-066-8, str.166

Internetové zdroje:

GLENNOVÁ, M.: *Théodore Géricault*, 1.7.2008. Dostupné na:

http://www.artmuseum.cz/umelec.php?art_id=427

<http://www.deremilitari.org/resources/articles/ekdahl.htm> dne 8.4.2011

Drezura, informace o , dostupné na: http://www.fedecuestre.com/joomla/index.php?option=com_content&task=view&id=44&Itemid=82 dne 20.4.2011

Freska Assurbanipala na koni. Dostupné na www.google.com/pictures dne 5.6. 2011

odkaz „Assurbanipal“

Antické vázy s koňskými motivy. Dostupné na www.google.com/pictures dne 5.6. 2011

odkaz „greek ancient art

Kresba z jeskyně v Lascaux. Dostupné na: www.google.com/pictures dne 4.6. 2011

odkaz „Lascaux“

Dynastie Tang, vázy. Dostupné na: www.google.com/pictures dne 5.6. 2011 odkaz

„Tang dynasty“

Skytské šperky, foto. Dostupné na: www.google.com/pictures dne 5.6. 2011 odkaz

„Skyth“

Středověká kresba koně. Dostupné na: www.google.com/pictures dne 5.6. 2011 odkaz

“middle age drawing”

Kurgany s mumiiemi vládců. Dostupné na:[http://milasko.blog.cz/1102/kurgany-s-](http://milasko.blog.cz/1102/kurgany-s-mumiiemi-vladcu-na-altaji)

[mumiiemi-vladcu-na-altaji](http://milasko.blog.cz/1102/kurgany-s-mumiiemi-vladcu-na-altaji). Ze dne: 5.4.2011

Obraz Bamberského středověkého rytíře: Dostupné na [http://www.roma-](http://www.roma-antiqua.de/forum/galerie/data/500/)

[antiqua.de/forum/galerie/data/500/](http://www.roma-antiqua.de/forum/galerie/data/500/)

Bamberger_Reiter.jpg, dne 8.4.2011

Tapiserie z Bayeux. Dostupné na:

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Bayeux_Tapestry_5.jpg dne 6.4.2011

Výuka s asistencí koní; dostupné na: <http://www.fredbednar.cz/vyberte-si/vyuka/horse-assisted-education/>